

<https://doi.org/10.15407/eip2019.04.070>

УДК 330.22 : [330.34 : 338.45]

JEL: C22, E27, F21, J21, L50, O14, O16, O31

Шовкун І.А., канд. екон. наук

провідний науковий співробітник

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2873-0761>

e-mail: econvvv9@gmail.com

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ ЯК ЧИННИК ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглядаються питання забезпечення промислового розвитку на основі залучення інвестицій залежно від зміни характеристик інвестиційного клімату. Оскільки проблеми стагнації промислового виробництва, його низької продуктивності, надмірної фінансової уразливості (з огляду на високу боргову залежність і низьку платоспроможність підприємств галузі), втрати капіталів, недостатнього для відтворення рівня рентабельності залишаються актуальними, то у цьому дослідженні представлено ті засоби до їх вирішення, які пов'язані із залученням інвестицій та оздоровленням інвестиційного клімату.

Висвітлена сутність інвестиційного клімату та його вплив на залучення інвестицій у промисловий розвиток. Проведено порівняльний аналіз показників діяльності промисловості залежно від характеристик інвестиційного клімату на прикладі референтних груп країн світу та України, що дозволило виявити проблемні аспекти умов інвестування у національну промисловість. Розроблено комплекс економетричних моделей, за допомогою яких обґрунтовано дію системи чинників інвестиційного клімату (а саме макроекономічної стабільності, розвиненості ринків – товарного, фінансового і ринку праці, інноваційної активності та технологічного трансферу) на розвиток промисловості, та оцінено його зміни залежно від зрушень у параметрах зазначеної системи у довгостроковому періоді.

Показано доцільність реалізації комплексного підходу до оздоровлення умов інвестування з використанням різних елементів державної політики, які визначають стан інвестиційного клімату (включно з макроекономічною політикою, грошово-кредитною, науковою та інноваційною, політикою розширення ринків збуту продукції та регулювання ринку праці) задля забезпечення промислового розвитку. Зокрема, для підтримки інноваційної діяльності пропонується застосування стратегій смарт-спеціалізації, що передбачають модернізацію та диверсифікацію індустріального потенціалу регіонів, посилення їх підприємницьких можливостей на основі впровадження технологічних новацій.

Ключові слова: інвестиційний клімат, промисловий розвиток, залучення інвестицій, макроекономічна стабільність, фінансовий ринок, кредитні ресурси, внутрішній ринок, експорт, імпорт, інноваційна діяльність, технологічний трансфер, ринок праці, заробітна плата

Всесвітній економічний форум, оцінюючи готовність 100 країн до нової промислової революції, визнає її рушіями технології та інновації, людський капітал, глобальні інвестиції та торгівлю, інституційне середовище, стійкість виробництва та масштаби попиту [1]. Країни, що визнаються краще підготовленими до майбутнього (а це Японія, Південна Корея, Німеччина, Китай, Чехія, США), лідирують у світі за своїм промисловим потенціалом. Якість ділового середовища у цих країнах відрізняється

від решти тим, що забезпечується високий рівень продуктивності економіки і довгострокове зростання, відповідно, і підвищується конкурентоспроможність [2].

Україна за рівнем готовності до нової промислової революції увійшла до групи країн, які мають невеликі обсяги і спрощену структуру виробництва, де не подолано деіндустріалізацію та тільки зароджуються можливості до перебудови промисловості. Теперішня виробнича база країни оцінена у звіті як обмежена, що має несприятливі умови для розвитку та підпадає під ризики у майбутньому. Техніка і технології виробництва є малоефективними і гальмують продуктивність праці: той обсяг продукції, який український працівник виробляє впродовж року, німецький – усього за 17 днів [3]. Слабка здатність національної економіки підвищувати продуктивність і зростати не дозволяє країні піднятися з 81-ої позиції до принаймні середніх шаблів світової класифікації конкурентоспроможності. Змінити становище на краще могли б інвестиції в українську економіку, потреба в яких оцінюється у близько 600 млрд дол. [4], тоді як обсяг капітальних інвестицій не перевищував 16–21 млрд дол. на рік (2017–2018 рр.) [5]. Великий розрив в інвестиційному забезпеченні економіки України зумовлений численними проблемами, що заважають веденню бізнесу та поглиблюють ризики інвесторів [6]. Тож питання оздоровлення інвестиційного клімату для забезпечення інвестиціями розвитку національної промисловості та економіки загалом потребує нагального вирішення.

Метою цієї статті є виявлення впливу системи чинників інвестиційного клімату на промисловий розвиток та оцінка можливих змін обсягів промислового випуску залежно від зрушень параметрів зазначеної системи, а також обґрунтування доцільності реалізації комплексного підходу з використанням різних інструментів державної економічної політики для сприяння промислового розвитку через оздоровлення інвестиційного клімату.

Інвестиційний клімат: підходи до вивчення та оцінки

Тематика інвестиційного клімату розглядається у глобальному та національному вимірах у контексті забезпечення інклюзивного стійкого розвитку на основі довгострокових інвестицій. Зважаючи на необхідність задоволення інвестиційних потреб, що виникають у зв'язку з новою промисловою революцією та зміною структури виробництва у світі, багато досліджень інвестиційного клімату проводиться під егідою міжнародних організацій (ООН [7, 8], Світового банку [9], Міжнародного валютного фонду [10], ОЕСР [11]) та національних державних установ (наприклад, в урядах різних країн функціонують державні департаменти, що в інтересах національного бізнесу відстежують стан інвестиційного клімату, аналізують можливості інвестування та розширення ринків збуту для національних виробників [12]. На підставі спостережень за понад 150 країнами доведено, що діяльність урядових агенцій зі сприяння інвестиціям суттєво підвищує залучення капіталів до національної економіки [13]). Ці спостереження орієнтовані на запит приватних інвесторів, включно із прямими іноземними інвесторами, а також країн – реципієнтів інвестицій, особливо тих, що переживають ринкові трансформації. Вивчення та узагальнення глобальних і регіональних інвестиційних трендів, міжнародної та національної інвестиційної політики дає змогу діагностувати інвестиційний клімат, виявляти бар'єри для ділової активності, прогнозувати перспективи інвестиційних процесів, давати важливу інформацію для бізнесової спільноти та національних урядів, формулювати комплексні пропозиції щодо проведення необхідних реформ та застосування відповідних інструментів поліпшення умов для приватного інвестування.

Дослідження інвестиційного клімату в національних межах часто зорієнтовані на виявлення ефектів від зміни його характеристик і проводяться під кутом зору спри-

яння залученню інвестицій для надання економіці динамізму, підтримки індустріального розвитку, технологічної модернізації та структурної диверсифікації, підвищення суспільного добробуту. Особлива увага цій проблематиці приділяється стосовно країн, що розвиваються, оскільки їм складніше протистояти тиску глобалізації, що повсякчас посилюється. Так, комплексне вивчення інвестиційного клімату у країнах Латинської Америки і Карибського басейну [14] дозволило не тільки виявити наявність прямого зв'язку економічної продуктивності компаній та їх інноваційної активності з параметрами інвестиційного клімату, а ще й обґрунтувати необхідність розвитку фінансового сектора, підтримки експортної діяльності національних виробників, здійснення дієвої інноваційної політики, удосконалення державного регулювання та зміцнення судової системи. Подібні дослідження стосовно інших регіонів світу, а саме країн Африки, засвідчили зв'язок несприятливого інвестиційного клімату зі слабкістю приватного бізнесу, низькою продуктивністю виробництва, гальмуванням процесів диверсифікації та технологічної модернізації економіки [15, 16].

Поряд із вивченням впливу інвестиційного клімату на економічний розвиток загалом також ведуться наукові розвідки стосовно зрушень у промисловому розвитку. Зокрема, дослідження по групі країн Близькосхідного регіону та Північної Африки показали, що низький рівень продуктивності праці, загальної факторної продуктивності та технічної результативності базових галузей промисловості зумовлений несприятливим інвестиційним кліматом [17]. Обстеження інших країн дали аналогічні результати. Так, аналітичні розрахунки продуктивності галузей обробної промисловості Нігерії довели значущість впливу чинників інвестиційного клімату [18]. Підсумки подібних досліджень ставлять на порядок денний проведення широкого кола реформ у країнах світу, кожна з яких підвищує довіру приватних інвесторів, а потім відгукується посиленням індустріального потенціалу економіки.

Системний вплив параметрів інвестиційного клімату на продуктивність факторів виробництва, доходність капіталу, зростання зайнятості та виробництва, що був виявлений на початку 2000-х [19], підтверджується новими даними з країн та галузей промисловості. Нещодавні дослідження виявили тісну залежність продуктивності та конкурентоспроможності економіки, а також технічної ефективності основних видів переробних виробництв від чинників інвестиційного клімату у країнах швидкої індустріалізації (В'єтнам [20], Китаї [21], Індії [22]). Спостереження за станом справ в Індії засвідчили існування ризиків нестійкості структури промисловості, що спричинені викривленнями у інвестиційному кліматі через жорстку державну політику регулювання ринків робочої сили та землі [23]. Реформаторські дії штатів, що проводять децентралізоване урядування, допомогли внести корективи в економічну політику та полегшити умови інвестування. Це перетворило Індію на привабливе місце для бізнесу, надало імпульс припливу інвестицій у виробничі інновації та трансформує країну в осередок технологічного прогресу [24; 25]. Дослідження механізмів децентралізованого урядування в інших країнах показало їхню спроможність створювати сприятливий клімат для залучення інвестицій в індустріальний розвиток регіонів [26] та посилення загального потенціалу національного господарства.

Огляд інвестиційної політики України, проведений ОЕСР у 2016 р. [27], дав позитивні оцінки програмі реформ, спрямованих на посилення інвестиційної привабливості країни. Діагностика інвестиційного клімату в Україні здійснюється як у країні – учасниці Декларації про міжнародні інвестиції і транснаціональні корпорації ОЕСР (OECD Declaration International Investment and Multinational Enterprises). Виклики, що стоять перед Україною, стосуються збереження економічної стабільності, розвитку інфраструктури і фінансової сфери, посилення інноваційної складової в інвестиційно-привабливих секторах з високим потенціалом підвищення конкурентоспроможності,

захисту конкуренції, реформування судової системи, мінімізації корупції. Загрозливий зовнішній виклик – країна-агресор контролює економіку України (залишаючись провідним торговим партнером), маніпулює її іміджем (ведучи воєнні дії на території Донецької та Луганської областей починаючи ще з 2014 р.) і тим відлякує інвесторів [28]. Наявність невирішених питань, пов'язаних із зовнішніми та внутрішніми викликами, погіршує інвестиційний клімат і знижує окупність інвестицій в Україну, а тому реалізація амбітних планів уряду щодо залучення 50 млрд дол. інвестицій для досягнення зростання економіки на 40% упродовж наступних п'яти років [29] потребуватиме оздоровлення усіх елементів інвестиційного клімату

Інвестиційний клімат: вплив на залучення інвестицій у промисловий розвиток

Інвестиційний клімат формується під сукупним впливом широкого спектра політико-економічних, фінансових та інституційних умов, в межах яких працюють ринки, та визначає для підприємств стимули й можливості для ефективного інвестування, створення робочих місць і розширення масштабів діяльності [30, 31]. Імпульс від зростання окремих підприємств передається по ланцюжках економічних зв'язків і в агрегованому вигляді знаходить відображення у ВВП країни. В умовах несприятливого інвестиційного клімату підприємствам складно інвестувати і працювати, оновлювати основний капітал, що відображається в уповільненні економічної динаміки. Ці залежності особливо чітко проявляються в країнах, що розвиваються, в економіках яких технічний прогрес пов'язаний з імпортом технологій та засобів виробництва з розвинених країн [14].

Загалом вплив інвестиційного клімату проявляється у спроможності залучати інвестиції і завдяки цьому досягати довгострокового економічного зростання та розвитку. Збільшення інвестицій в одній з галузей промисловості створює ефект мультиплікатора, викликає природження споживання та доходів у сполучених з нею галузях. Підсумковий приріст розміру національного доходу кратно перевищує початкову суму інвестицій, що ініціювала ці зміни.

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату є не тільки предметом турботи національних урядів, а й питанням міжнародної ваги. З огляду на це в Аджі-Абебській угоді уряди країн – членів ООН прийняли на себе зобов'язання створювати прозорий, стабільний і передбачуваний інвестиційний клімат із належним дотриманням контрактів і повагою до права власності, що закладені в розумній макроекономічній політиці та інститутах, запроваджувати прозорі та стабільні правила для вільної та чесної конкуренції [32]. Прийняття таких зобов'язань продиктоване турботою про забезпечення інклюзивного та стабільного економічного розвитку на основі залучення приватних інвестицій.

Глобалізація світової економіки та інвестиційних потоків обумовили попит на проведення оцінок інвестиційного клімату у країнах світу. Нині інвесторам доступні результати комплексних досліджень щодо умов ведення бізнесу та інвестування у різних країнах. Інвестиційний клімат оцінюється за багатьма параметрами, що різняться за ступенем значущості для інвесторів. Зокрема, останні дослідження глобальної інвестиційної конкурентоспроможності [10], проведені методом опитування директорів міжнародних компаній з усього світу, засвідчили, що інвестиційні рішення приймаються на підставі зважування очікуваних ризиків і прибутків. При цьому спектр факторів, що враховують інвестори, обираючи країну для інвестицій, ранжується за ступенем важливості у такому порядку: політична стабільність і безпека, законодавче і регуляторне середовище, величина внутрішнього ринку, макроекономічна стабільність і сприятливий обмінний курс, наявність кваліфікованих і талано-

витих працівників, розвинена фізична інфраструктура, рівень податкового навантаження, витрати на оплату праці, розвиненість фінансового ринку тощо.

Вага кожного фактора може варіювати залежно від специфіки локальних чинників, що впливають на можливості та стимули для інвестицій у певній країні у конкретний період. Складний комплекс зв'язків між чинниками інвестиційного клімату та інвестиціями у промисловість наочно простежується на прикладі Великої Британії, де економічний ландшафт змінюється внаслідок Brexit. Майже 78% опитаних фінансових директорів місцевих компаній, які ведуть справи у Європі, вважають Brexit найбільшою загрозою для їхнього бізнесу [33]. У корпоративних колах усвідомлюють, що бізнес-середовище Британії погіршиться із виходом країни з ЄС.

На тлі ускладнення умов для ведення бізнесу в цій країні проявляються тенденції до згортання виробництва і закриття робочих місць. За даними статистичного офісу, станом на кінець вересня 2019 р. уже шість місяців поспіль фіксувалося скорочення промислового випуску [34]. Обсяги виробництва зменшилися до мінімального рівня з 2012 р., стрімко падає зайнятість у промисловості [35]. Конфедерація британської індустрії повідомила про скорочення замовлень на експорт продукції, накопичення нереалізованих запасів готової продукції [36]. Замовники з країн ЄС (а це основний ринок збуту промислових товарів, на який припадає 44% експорту) уникають британських виробників, побоюючись погіршення цінових і митних умов торгівлі у зв'язку з Brexit.

Звільнення працівників у різних секторах погіршує споживчі настрої та нівелює вплив споживання як основного драйвера економічного зростання країни. Нестабільність попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках, валютна волатильність ускладнюють перспективи для промисловості. Стримується прийняття інвестиційних рішень, унаслідок чого скорочуються обсяги інвестування, а умови залучення інвестицій стають жорсткішими. Так, вартість кредитів у 2019 р. піднялася до найвищого рівня за останні шість років, а їх доступність для компаній впала до найнижчого рівня за останні два роки [37].

Відбувається вплив прямих іноземних інвестицій. Зокрема, керівництво компанії-автовиробника Nissan відмовилося від планів зі створення нового спортивного позашляховика X-Trail на дочірньому підприємстві у Сандерленді [38]. На цьому лихі новини для промисловості не закінчилися. Керівництво іншої ТНК Honda оголосило про плани закриття у 2021 р. свого автозаводу в Суїндоні, що означатиме для країни втрату 7 тис. робочих місць [39]. Ще одна японська компанія Toyota підготувала план із припинення виробництва на своєму заводі у Бернастоні (Дербішир). Низка ударів по економіці Великої Британії подає чіткий сигнал того, що нерозв'язані політичні питання тиснуть на корпоративні настрої, послаблюють інвестиційні перспективи.

Невизначеність затягнутого Brexit збурила європейські фондові ринки. Зокрема, інвесторів турбує неможливість торгувати акціями великих компаній, зареєстрованих у Лондоні, якщо Британія покине ЄС без угоди [40]. Наприклад, це стосується транснаціональних компаній Unilever (один зі світових лідерів на ринку харчових продуктів і побутової хімії), Royal Dutch Shell (веде багатогалузеву діяльність у нафто- і газовидобуванні, хімічній промисловості та зеленій енергетиці) тощо. Європейські інвестори закликають регуляторів захистити свої права на купівлю акцій міжнародних компаній, зареєстрованих у Лондоні. Занепокоєння керуючих активами стосуються десятків підприємств, акції яких торгуються як у Лондоні, який зазвичай є найбільшим і ліквіднішим ринком, так і на інших фондових біржах у країнах ЄС. Вихід з ЄС без укладання угоди спричинить обмеження доступу інвесторів до відповідних активів і означатиме, що європейські керуючі фондами більше не зможуть купувати і продавати акції компаній з подвійним лістингом, які торгуються в Лондоні. Це зму-

шує інституційних інвесторів лобіювати свої інтереси у Європейському управлінні з цінних паперів і ринків, знаходити способи надання торгівлі акціями в Лондоні «еквівалентний» статус порівняно з ЄС. Інакше трансакційні витрати інвесторів за операціями купівлі-продажу акцій дорожчатимуть, що негативно відіб'ється на обсягах інвестицій. Вірогідна відмова зазначених компаній від лістингу на фондових майданчиках ЄС також позначиться на інвестиціях.

Окреслена ситуація переконливо демонструє, наскільки чутливий інвестиційний клімат до політичних та економічних рішень, зрушення статусу країни у глобалізованому світі. Водночас варіювання кожного чинника інвестиційного клімату задає імпульси змін у системі економічних зв'язків, що спричинюють зрушення у ресурсному забезпеченні економічних процесів та впливають на реалізацію цих процесів. Зокрема, механізм дії чинників інвестиційного клімату на промисловий розвиток відбувається через вплив на його інвестиційне забезпечення, ризики та стимули до інвестування, зміну напрямів і масштабів руху інвестиційних потоків. Імпульси впливів передаються через рішення національних та іноземних інвесторів, фондові ринки, кредитні установи, споживачів і замовників промислової продукції тощо. Усяка така зміна у підсумку повною мірою відображається на інвестиціях у промисловість і визначає її розвиток, оскільки промислового бізнесу притаманна порівняно висока капіталомісткість, потреба у великих обсягах інвестицій і тривала їх окупність. З огляду на це державні рішення урядовців повинні націлюватися на поліпшення умов для ведення бізнесу та інвестування, реалізацію політики на користь вітчизняних гравців, що виступають рушіями становлення економічної та геополітичної ваги країни.

Тож інвестиційний клімат дійсно впливає на різні сфери, визначаючи розвиток економіки. І сам він формується під впливом багатьох чинників – політичної та макроекономічної стабільності; розміру внутрішнього ринку; ефективності правової системи та якості регуляторного середовища; спроможності економіки нагромаджувати капітали; розвиненості фінансового ринку і доступності фінансових ресурсів; вартості робочої сили; сприяння технологічним зрушенням та інноваційній активності; податкового навантаження на корпорації; доступності послуг виробничої інфраструктури тощо [10]. Водночас ці чинники слугують драйверами промислової конкурентоспроможності [41], тому цілком закономірно, що країни, які мають сприятливіший інвестиційний клімат, посідають високі позиції у світовому рейтингу промислової конкурентоспроможності.

Стан промисловості та інвестування у розвиток галузі в Україні

Про якість інвестиційного клімату в українській економіці також можна судити за станом розвитку промисловості та інвестування у галузь. Посилення тенденцій до деіндустріалізації економіки України (рис. 1) свідчить про несприятливі умови для функціонування галузі. Зокрема, індекс промислової продукції упродовж 2007–2018 рр. скоротився до 71,2%, а частка промисловості у ВВП зменшилася до 21,0%, у т.ч. переробної промисловості – до 11,5%. Драматичними для переробної промисловості стали 2009 р. (унаслідок світової фінансової кризи) і 2015 р., коли галузь зазнала чергового глибокого падіння. Погіршення зовнішньої кон'юнктури та зміцнення гривні вилилося у скорочення виробництва у 2019 р. (на 1,7% по продукції переробної промисловості за січень–листопад), що не залишає надій на близьке повернення до докризових показників та послаблює національну економіку. Невпинна деіндустріалізація економіки, відкритої для іноземної конкуренції, зумовлена втратою нею конкурентоспроможності на тлі несприятливого інвестиційного клімату [42, 43]. Цей процес перетворився на форму прояву нової нормальності [44], що вже стала звичною реальністю.

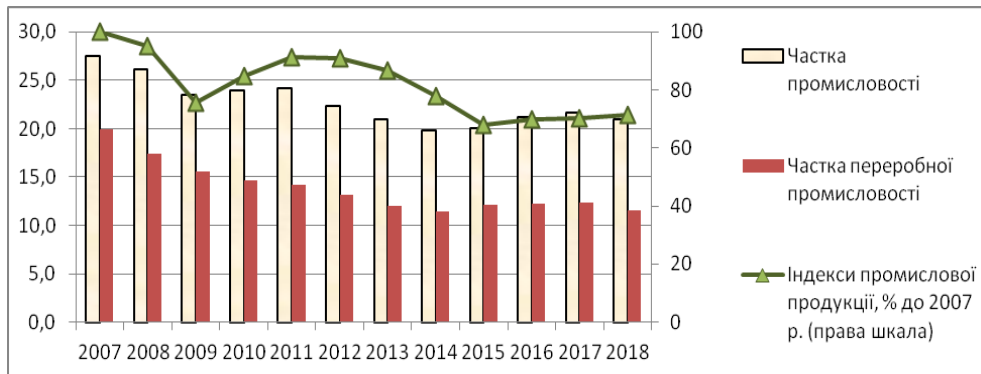

Рис. 1. Індекси промислової продукції, частка промисловості та переробної промисловості у ВВП України у 2007–2018 рр., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Брак інвестиційних і фінансових ресурсів стримує індустріальну модернізацію. Хоча обсяги інвестицій у промисловість упродовж останніх років зростали (рис. 2), проте їх було недостатньо для істотного оновлення виробничого потенціалу (ступінь зношування основних засобів у промисловості у 2018 р. становив 66,4%, у тому числі в переробній – 64,3%). Модернізація промисловості потребує потужного державного стимулювання, якого немає.

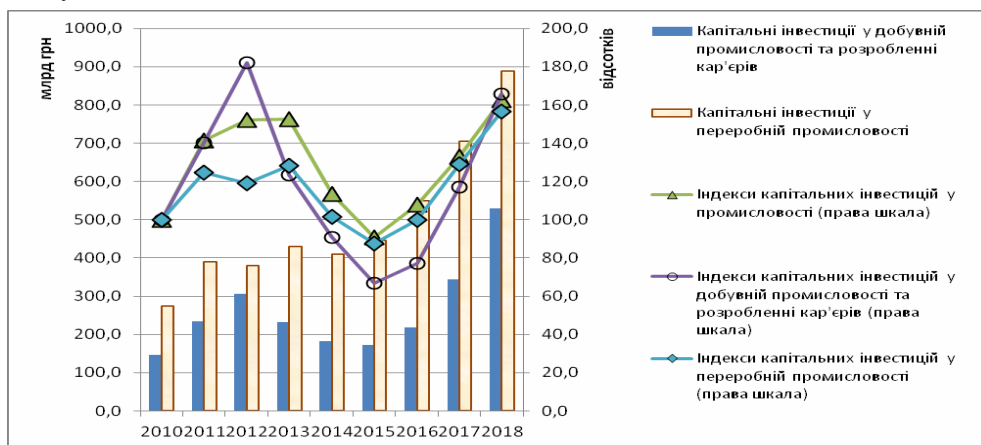

Рис. 2. Капітальні інвестиції (млрд грн) та індекси капітальних інвестицій (% до 2010 р.) за основними видами промислової діяльності за 2010–2018 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у промисловість України після 2014 р. різко скоротилося (рис. 3). Це актуалізувало ризики технологічного відставання національної промисловості та скорочення її участі у глобальних виробничих ланцюжках. Вагомий вплив на відхід ПІІ мали зовнішньополітичні причини, що зумовили дестабілізацію економіки, підвищення інвестиційних ризиків і послаблення інвестиційної конкурентоспроможності. Недаремно міністр фінансів України визнає необхідність залучати понад 10 млрд дол. інвестицій щороку для прискорення економічного зростання (тобто у 4–5 разів більше, ніж досі), що, у свою чергу, потребує кардинального покращення бізнес-клімату [45].

Промисловість замкнена на власних коштах як джерелі інвестицій у розвиток, проте і це джерело дуже обмежене. За рахунок самофінансування забезпечується 89% (2018 р.) інвестицій в основний капітал промисловості та 94% – переробної промисловості. У структурі джерел інвестування дедалі меншає частка позик, коштів іноземних інвесторів, інвестиційних інституцій, коштів державного і місцевого бюджетів. Брак власних ресурсів підприємств для інвестицій та неспроможність залучити ресурси з фінансових ринків прирікає промисловість на подальшу втрату технологічної конкурентоспроможності.

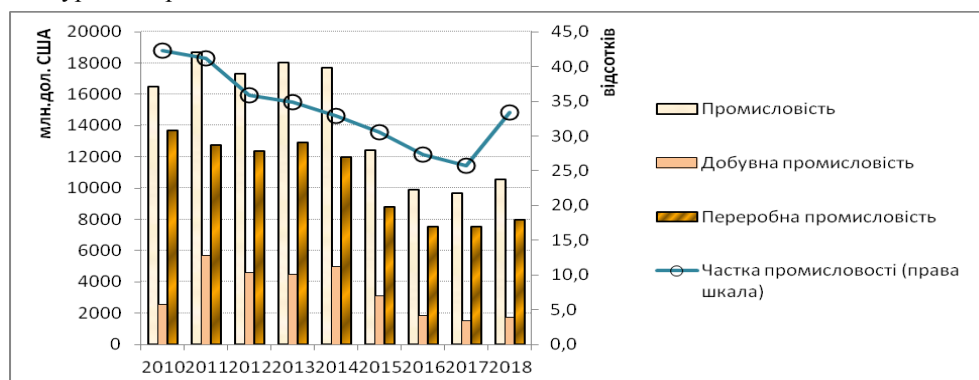

Рис. 3. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) за видами економічної діяльності промисловості та їх частка у сукупному обсягу ПІВ в економіці України у 2010–2018 рр. (станом на початок року)

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Підприємства промисловості у своїй інвестиційній активності майже повністю відлучені від фінансового ринку. Наприклад, частка позикових коштів у джерелах інвестицій у переробну промисловість становила – 5% у 2018 р., тоді як у 2011 р. – майже 13% (рис. 4). У низці галузей промисловості взагалі припинено використання позикових і залучених коштів у виробничих інвестиціях. Недоступність позикових коштів зумовлена як дорожнечою кредитних ресурсів, так і некредитоспроможністю багатьох підприємств.

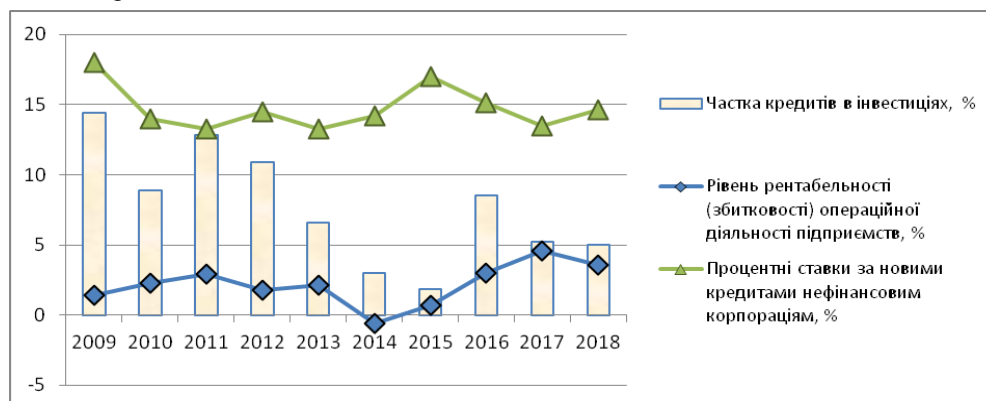

Рис. 4. Частка кредитів у джерелах фінансування капітальних інвестицій та рентабельність операційної діяльності у переробній промисловості, відсоткова ставка за новими кредитами нефінансовим корпораціям у 2009–2018 рр.

Джерело: складено за даними: НБУ (URL: <http://www.bank.gov.ua/>); Державної служби статистики України (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>).

Ставки за банківськими кредитами перевищують рентабельність промислової діяльності у кілька разів (рис. 4). Відсоткову політику центрального і комерційних банків доречно оцінюють як механізм вибудовування стіни між банками і виробництвом, що закриває перспективи зростанню економіки. Велика частина промислових підприємств не має «платоспроможного» попиту на кредити та залишається обділеною інвестиційним ресурсом. Доречно згадати і про недовіру підприємств до банківської системи, викликану фактичною конфіскацією значних сум їхніх обігових коштів (до 20% ВВП [46, с. 7]), з балансів банків, яких «вичистили» з ринку, що серйозно дестабілізувало фінанси підприємств.

Аналіз показників діяльності підприємств промисловості свідчить про нестачу наявних доходів і обтяженість боргами. Нестача доходів зумовила стрімке нарощування боргів підприємствами промисловості. Обсяг накопиченого боргу збільшився упродовж 2012–2018 рр. майже у 7 разів (рис. 5). Водночас власний капітал виробників скоротився на 23% – унаслідок одержаних збитків, припинення діяльності, втрати активів на окупованих територіях. У результаті поєднання двох протилежних тенденцій – нарощування боргів і декапіталізації підприємств – рівень боргової залежності у промисловості перевищив 4,7 (у стільки разів борги переважають власний капітал), тоді як критично допустимий становить принаймні 1,5 [47]. Ключові галузі промисловості – металургійне виробництво, виробництво основної хімічної продукції, добрив – залишаються збитковими упродовж багатьох років (2010–2018 рр.), тобто прибутки прибуткових підприємств менші за збитки збиткових. Незважаючи на те, що збитковість переробної промисловості (що спостерігалася упродовж 2012–2016 рр.), було подолано, фінансові проблеми збереглися, оскільки рентабельність діяльності є надто низькою (1,4% у 2018 р.). Коштів не вистачає, щоб покрити накопичений дефіцит власного капіталу та зменшити боргову залежність хоча б до критично прийнятного рівня.

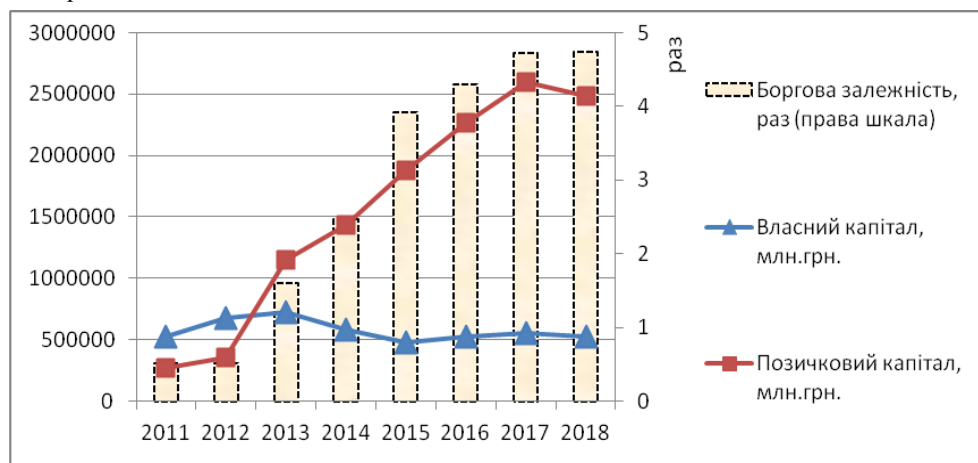

Рис. 5. Співвідношення власного і позичкового капіталу підприємств промисловості України у 2011–2018 рр.

2011–2017 рр. – станом на 31 грудня;

2018 р. – станом на 30 вересня.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

За визнанням фахівців, такий аномально високий рівень боргової залежності підприємств є проявом крайньої деформованості фінансової моделі ведення бізнесу в Україні [48]. Цій моделі притаманна не тільки відсутність або обмеженість прибутків, а отже, дефіцит ресурсів для інвестицій та надвисока боргова залежність, а й на-

громадження капіталу у тіньовому секторі та офшорних юрисдикціях. Тіньові та офшорні схеми використовуються для виведення коштів з підприємств, які залишаються з боргами і збитками, а прибутки накопичуються на приватних рахунках за межами країни. За такого ділового клімату не дивно, що індустріальні інвестори з довгостроковими інвестиціями, технологіями і робочими місцями не поспішають заходити до країни.

Цілком реалістичними видаються негативні настрої щодо перспектив переробної промисловості (табл. 1). Негативні очікування панують у бізнесовому середовищі також стосовно майбутніх змін обсягів капітальних інвестицій у цю галузь (табл.2). Зважаючи на очікуване зростання капітальних інвестицій у добувну промисловість, можна сподіватися, що розвиток добування корисних копалин дозволить задовольнити потреби переробної промисловості у сировинних ресурсах. Наприклад, хімічна промисловість України потрапила в пастку залежності від імпорту сировини (передусім природного газу) та цін на неї, що призвело до цінової неконкурентоспроможності продукції національних виробників [49]. Тож інвестиції у розробку покладів газу на території країни дадуть змогу збільшити його видобуток та у перспективі відмовитися від імпорту, що передбачено урядом [50], і тим посилити позиції українських переробних підприємств.

Таблиця 1
Окремі індикатори економічних настроїв в Україні у 2017–2019 рр., %

Показник	2017				2018				2019			
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Індикатор ділової впевненості у переробній промисловості	-7,5	-5,4	-3,0	-4,4	-3,1	-3,6	-4,6	-4,1	-3,4	-5,1	-4,6	-5,1

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2
Очікувані зміни обсягу капітальних інвестицій підприємств промисловості в наступному році порівняно з поточним роком (рівень витрат поточного року = 100%), % до попереднього року

Галузь промисловості	Код за КВЕД-2010	2016	2017	2018	2019
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	B	-6	89	16	17
Переробна промисловість	C	-2	-4	-10	-10
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	18	8	33	75

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Фінансові та інвестиційні умови, в яких функціонує промисловість країни, характеризуються такими ознаками: фінансова деградація, нарощування боргової залежності та декапіталізація підприємств галузі, низький рівень рентабельності промислової діяльності та збитковість низки її видів; виведення капіталу з промисловості, нагромадження його у тіньовому секторі та офшорних юрисдикціях; гостра нестача наявних доходів у підприємств через брак ефективного попиту на промислову продукцію

на внутрішньому ринку та втрату традиційних зовнішніх ринків; недоступність кредитних ресурсів. Усе це зумовлює дефіцит інвестиційних ресурсів.

Реалізація планів промислового відродження країни нагально потребує творення передумов для припливу інвестицій, особливо зважаючи на швидкий поступ у світі індустріальної революції 4.0, що поглиблює поділ країн світу на лідерів та аутсайдерів за технологічним потенціалом виробництва. Згідно з експертними висновками, 25 країн (серед яких Японія, Південна Корея, Німеччина, Швейцарія, Китай, США) готові до майбутніх технологічних трансформацій – вони вже сьогодні генерують 75% доданої вартості глобального промислового виробництва та налагодили між собою замкнені виробничі ланцюги [1]. Решта країн упродовж наступного десятиліття залишатимуться сировинними додатками і донорами робочої сили для світових виробничих центрів. Здійснення прискореної модернізації промислового виробництва необхідне Україні, щоб не застрягнути назавжди на світовій периферії. Тож покращення інвестиційного клімату слугуватиме запорукою залучення інвестицій у промисловість.

Оцінка впливу чинників інвестиційного клімату на розвиток національної промисловості

Виявлення ступеня чутливості розвитку національної промисловості до впливу інвестиційного клімату було проведено з урахуванням таких його чинників: макроекономічна стабільність; розвиток фінансових ринків; розмір і привабливість внутрішнього ринку; інноваційна активність, технологічний трансфер; стан ринку праці. Аналіз впливовості відповідних чинників виконувався за допомогою економетричного моделювання та статистичних порівнянь на базі даних Світового банку, Держстату України та НБУ. Показниками, що відображають промисловий розвиток, було обрано обсяг та динаміку зростання доданої вартості, створеної у промисловості та її галузях.

Статистичні порівняння показників діяльності промисловості та характеристик інвестиційного клімату проводилися на прикладі України та референтних груп країн світу. Референтні групи було обрано за принципом позитивного прикладу за критеріями досягнутого рівня промислового розвитку та сприятливості умов для цього. Зокрема, як еталонні розглядаються групи країн ОЕСР, БРІКС та країн – лідерів рейтингу Global Manufacturing Competitiveness Ranking [41] (до цієї групи взято першу тридцятку країн, визначених за п'ятирічними спостереженнями), а за базу відліку – ті пострадянські країни, що наразі не належать до жодної зі згаданих груп. Такий підхід дозволяє порівнювати параметри інвестиційного клімату, виявляти загальні й специфічні чинники його впливу на промисловий розвиток.

Уявлення про стан розвитку промисловості в Україні та у референтних групах дає інформація про обсяги доданої вартості. Вихідне порівняння свідчить, що Україна займала середні щаблі між пострадянськими країнами за обсягами доданої вартості, створеної у переробній промисловості (2017 р.), але далеко поступалася навіть мінімальним показникам групи країн БРІКС і країн з рейтингу глобальної конкурентоспроможності (табл. 3).

Динаміка зміни доданої вартості у переробній промисловості України була однією з найскладніших, оскільки за 11-річний період галузь пережила дві хвилі кризи, під час яких упродовж шести років фіксувалися від'ємні темпи (у 2008–2009 рр. та 2012–2015 рр.) (табл. 4). Хоча падіння промислового виробництва траплялося в усіх групах, проте це стосувалося щоразу іншої країни і в жодній з них періоди спаду не тривали так довго і не повторювалися так часто. Це свідчить про серйозність і заваженість накопичених проблем у національній промисловості.

Таблиця 3

Додана вартість переробної промисловості у групах країн світу та в Україні за 2007–2017 рр. (у поточних цінах), млн дол. США

Показник	2007	2008	2014	2015	2016	2017
Країни ОЕСР						
Мінімальне значення	1674	1953	1848	1687	1886	3213
Максимальне значення	1839907	1800098	2084860	2159809	2160559	759904
Середнє значення	178861	184038	190674	183398	191909	117301
Країни БРІКС						
Мінімальне значення	4149	4046	3596	3446	3458	41435
Максимальне значення	1149720	1475664	3184235	3250423	3225058	3590978
Середнє значення	299766	368121	671750	662987	658360	883734
Країни рейтингу GMCR						
Мінімальне значення	15003	18418	24540	26464	29284	34202
Максимальне значення	351277	368996	299382	263825	272428	284297
Середнє значення	108518	119499	117933	107081	107942	121290
Пострадянські країни						
Мінімальне значення	188	233	178	166	165	163
Максимальне значення	37050	47257	41750	34839	38015	17826
Середнє значення	6880	8419	7421	5974	5929	4512
Україна	29003	31276	16325	10835	11217	13891

Джерело: World Development Indicators. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <http://data.worldbank.org/>

Таблиця 4

Темпи зростання доданої вартості переробної промисловості у групах країн світу та в Україні за 2007–2017 рр., % до попереднього року

Показник	2008	2009	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Країни ОЕСР								
Мінімальне значення	-22,3	-23,2	-13,4	-3,4	-2,1	-5,5	-4,2	-1,8
Максимальне значення	8,4	1,3	26,8	12,8	15,6	93,9	10,9	9,2
Середнє значення	-1,2	-11,5	8,1	1,0	3,5	4,8	2,2	4,1
Країни БРІКС								
Мінімальне значення	-7,0	-14,6	3,3	0,1	-4,7	-8,5	-5,6	-0,2
Максимальне значення	4,3	11,3	9,2	5,0	7,9	12,8	7,9	5,1
Середнє значення	0,3	-6,3	7,2	2,0	0,8	-0,4	0,8	1,7
Країни рейтингу GMCR								
Мінімальне значення	-8,6	-23,2	-21,8	-3,4	-4,7	-8,5	-5,6	-1,8
Максимальне значення	16,1	2,8	22,8	9,3	7,9	93,9	11,9	14,4
Середнє значення	1,8	-8,5	5,6	1,4	2,9	6,9	2,8	4,4
Пострадянські країни								
Мінімальне значення	-8,8	-29,1	-5,9	-9,9	-8,6	-15,2	-4,1	-4,0
Максимальне значення	21,2	11,5	14,5	47,0	21,5	7,7	11,1	22,8
Середнє значення	4,0	-7,6	5,6	6,8	3,5	1,5	3,6	6,0
Україна	-4,9	-20,9	14,5	-9,9	-8,6	-15,2	3,6	5,1

Джерело: World Development Indicators. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <http://data.worldbank.org/>

Макроекономічна стабільність має велике значення для промислового розвитку. Загалом перспективи розвитку галузі залежать від рівня інвестиційної активності, що потребує макрофінансової стабільності та надійного фінансового сектора. Слабка інвестиційна активність властива країнам з нестабільними фінансовими

системами. Вища вартість залучення інвестиційних ресурсів у цих країнах є наслідком існуючих системних фінансових ризиків і гальмом на шляху кругообігу капіталу.

Валові заощадження слугують базовим інвестиційним ресурсом економіки, від якого прямо залежить валове нагромадження капіталу. Макрофінансові дисбаланси, зумовлені низьким рівнем валового заощадження та валового нагромадження, визнаються ключовими чинниками хронічної для України проблеми слабкої інвестиційної активності [51]. Загострення зазначеної проблеми в Україні відбувалося у 2014–2016 рр. унаслідок збігу несприятливих макроекономічних та геополітичних чинників. Перед тим впав рівень валового заощадження (до 9–10% ВВП у 2013–2014 рр. проти 39% ще у 2008 р.), а невдовзі – й валового нагромадження (до 13–14% ВВП у 2014–2015 рр., тобто до рівня, найнижчого з 2007 р. та ледь не вдвічі меншого від середньосвітового). На цьому тлі спостерігалось глибоке падіння індексів капітальних інвестицій у промисловості – зі 152 до 91% у 2012–2015 рр. (рис. 2), що загальмувало оновлення її виробничого апарату.

Загалом валове заощадження у національній економіці залишалося недостатнім. Зіставлення свідчать, що його рівень в Україні був меншим за середній в усіх референтних групах у 2009–2017 рр. Наприклад, у національній економіці він змінювався у межах 10–20% ВВП упродовж 2014–2017 рр., тоді як середній у групі пострадянських країн становив 20–22%, ОЕСР – 23–25%, БРІКС – 27%, країн рейтингу GMCR – 24–25% ВВП. Особливо помітна різниця між Україною та країнами – лідерами сучасної індустріалізації – Китаєм (46–49% ВВП, відповідно) та Індією (31–34%). Абсолютний обсяг валових заощаджень в Україні у доларовому обчисленні скоротився на понад 76% у 2017 р. порівняно з 2008 р., а упродовж 2014–2017 рр. взагалі залишався у межах 19–24% до попереднього. Отже, обсяги заощадження дуже скоротилися, внаслідок чого гостро постала проблема нестачі інвестиційного ресурсу в економіці.

Розрив між валовим заощадженням і валовим нагромадженням основного капіталу в Україні, на покриття якого залучаються зовнішні інвестиційні ресурси, було подолано у 2015 р. Проте помірне зростання валових заощаджень у 2014–2017 рр. мало вплинуло на зміну тенденцій у валовому нагромадженні основного капіталу, що залишався недостатнім. Зокрема, його рівень становив 14–16% ВВП з 2014 р., що суттєво менший за середній в усіх референтних групах. Якщо зважити на його тривалу негативну динаміку і на те, що його обсяг, виміряний у доларовому еквіваленті, упродовж 2014–2017 р. становив лише 18–23% від того, який був у 2008 р., то можна дійти висновку: існуючий режим валового нагромадження основного капіталу несе ризики поглиблення деградації економіки внаслідок звуженого відтворення. З низьким рівнем валового нагромадження пов'язане гальмування технологічної модернізації та оновлення основного капіталу. Як зазначають фахівці, якщо країна хоче здійснити економічний форсаж, провести структурне оновлення, модернізацію та прямувати шляхом індустріального розвитку, то валове нагромадження основного капіталу повинне бути не меншим від 25% ВВП [52].

Емпірична перевірка гіпотези про існування впливу макроекономічних чинників на стан промислового розвитку у довгостроковому періоді здійснена за допомогою економетричної моделі (1)¹.

¹ Модель побудовано за даними: World Development Indicators. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. URL: <http://data.worldbank.org/>
Аналіз статистичних характеристик регресійного рівняння (це і наступні рівняння побудовані у середовищі пакета Eviews 7.0) та перевірка його якості з використанням формальних тестів (Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test щодо відсутності автокореляції вищих порядків, гетероскедастичності – Heteroskedasticity Test: White) підтверджує адекватність моделі (1)).

$MVAD = -0.411 \cdot INFT + 0.445 \cdot GFCD + 0.380 \cdot GSP + 0.032$ <p style="text-align: center;"> (0.022) (0.0001) (0.080) (0.994)* </p> <p> $R^2=0.797$; $DW = 1.803$; $Prob(F\text{-statistic})=0.000$, де $MVAD$ – річний приріст доданої вартості переробної промисловості (%); $INFT$ – дефлятор ВВП (%); GSP – валове заощадження (% ВВП); $GFCD$ – річний приріст валового нагромадження основного капіталу (%). *в дужках наведено значення Prob. t-Statistic для кожного фактора </p>	(1)
---	-----

Модель (1) дає емпіричну оцінку впливу макроекономічних чинників на зміну динаміки доданої вартості переробної промисловості. Модель є адекватною, формальні тести підтверджують її коректність. Аналіз моделі свідчить, що на всьому часовому проміжку (2000–2017 рр.) зі зростанням валового нагромадження основного капіталу на 1%, а також із нарощенням частки валового заощадження у ВВП на 1% динаміка доданої вартості прискорювалася в середньому на 0,45 та 0,38%, відповідно, тоді як з підвищенням інфляції на 1% – гальмувалася на 0,41%. Варто зазначити, що одержані оцінки параметрів моделі (1) отримано «за інших рівних умов», тобто без виділення впливу інших важливих чинників.

Представлені модельні оцінки підтверджують коректність висновку про важливість заходів макроекономічної політики для підтримки промислового розвитку в країні. Виведення економіки зі стану інвестиційної кризи на основі формування достатніх валових заощаджень для нарощення нагромадження основного капіталу за рахунок власних джерел, досягнення цінової стабільності дозволять вийти на траєкторію промислового зростання і забути про занепад.

Розвиненість фінансового ринку визнається необхідною компонентою сприятливого для індустріального розвитку інвестиційного клімату. Фінансовий ринок є центральним елементом інвестиційного механізму, від діяльності якого залежить розвиток національного господарства кожної країни. Ефективно функціонуючий фінансовий сектор акумулює кошти, які заощаджує населення та які надходять із-за кордону, з тим, щоб передати їх на виконання прибуткових інвестиційних бізнес-проектів. Результати різних досліджень показують, що приватні інвестиції слугують визначальною детермінантою підвищення продуктивності та зростання економіки [14]. Для того щоб інвестиції приватного бізнесу зростали, краще потрібно, щоб фінансові ринки були здатні надати приватним інвесторам доступ до фінансових продуктів з різних джерел – позик надійних банків, капіталу добре організованих фондових бірж, венчурних фондів тощо. Крім того, фінансові ринки потребують належного регулювання, щоб забезпечити права інвесторів і гарантувати безпеку інвестицій.

Фінансові характеристики інвестиційного клімату досить різноманітні. Зокрема, важливою ознакою інвестиційного клімату є доступність кредитних ресурсів для позичальників (Getting Credit). Відповідно до методології Світового банку, що застосовується при складанні рейтингу *Doing Business*, у цій ознаці відображаються оцінки стану дотримання законних прав позичальників і кредиторів щодо виконання забезпечених угод, а також обміну кредитною інформацією. Параметри, за якими Міжнародний валютний фонд оцінює ступінь розвитку фінансового ринку, складається з двох груп показників – ефективності та надійності [2]. Зокрема, перша група містить такі показники, як відповідність фінансових послуг потребам бізнесу, доступність фінансових послуг, можливість залучення ресурсів на локальному фондовому ринку, доступність кредитних ресурсів та венчурного капіталу. Показники другої групи відображають надійність фінансової системи і довіру до неї, міцність банків, урегу-

льованість діяльності фондових бірж і правової захищеності. Україна за розвитком фінансового ринку у глобальному рейтингу посідає 120-те місце серед 137 країн і має бал 3,1 за шкалою від 1 до 7 можливих [6]. Рейтингові оцінки свідчать, що фінансова система країни є малоефективною та недостатньо розвинутою.

Індустріальні інвестиції, які передбачають витрати на нові технології, машини та обладнання, мають довгостроковий характер, а тому особливо чутливі до бізнес-середовища. Фінансування капітальних інвестицій потребує довгострокових кредитів банків, ресурсів фондового ринку. Недаремно першочерговими заходами політики сприяння ренесансу промисловості ЄС визначено спрощення доступу виробничого бізнесу до капіталу як ключового фактора виробництва [53]. Економічним підґрунтям доступності капіталу для суб'єктів реального сектора слугує сприятливе співвідношення внутрішніх заощаджень та інвестицій, що склалося у ЄС, підкріплене податковим стимулюванням того й іншого.

Складність доступу індустріального бізнесу до ресурсів фінансових ринків є одним із проблемних аспектів інвестиційного середовища України. Витоки проблеми полягають у низькому рівні нагромадження валових заощаджень, надто жорсткій монетарній політиці та недостатній пропозиції грошей в економіці [54], а її загострення в останні роки було зумовлене нестабільністю фінансового сектора та ненадійністю суб'єктів реального бізнесу [55]. До того ж дисфункціональність усіх елементів трансмісійного механізму, що здійснює перерозподіл фінансових ресурсів в економіці, (банківського сектора, небанківських фінансових інститутів, бюджету) поглиблює розриви між тими секторами, де концентруються фінансові ресурси, і тими, де існує їх гострий дефіцит [56]. Зокрема, фінансовий сектор не вповні виконує свою основну функцію — акумулювати заощадження інших секторів, трансформуючи їх у виробничий капітал через механізми непрямого (боргового або пайового) фінансування, і тим самим сприяти міжгалузевому перерозподілу капіталу. Шлях банків до кредитування виробництва давно і надійно перекрито іншими спокусами — депозитними сертифікатами НБУ та ОВДП, доходність яких сягає 15% і вище [57]. Коли НБУ та Мінфін заохочують фінансовий сектор робити гроші з повітря, пропонуючи йому наддоходні та безризикові активи, то він і не дивитиметься у бік виробництва. Ефект витіснення діє, спричинюючи згорання відносин банків з виробничим бізнесом та прогресування автономізації фінансів підприємств [46].

Порівняння обсягів кредитування банками приватного сектора економіки в Україні та у референтних групах свідчить про обмежену доступність кредитних ресурсів для українських позичальників. Зокрема, обсяг банківського кредитування в Україні становив 31% ВВП у 2017 р., тоді як середній у пострадянських країнах — 37%, країнах рейтингу GMCR — 82%, ОЕСР — 84%, БРІКС — 108%. Дво-триразове відставання України за рівнем банківського кредитування слугує ознакою фінансового голоду приватного сектора економіки.

Особливо непрості стосунки вибудовані між банками і промисловістю. Питома вага переробної промисловості у галузевій структурі банківського кредитування в Україні зросла з 19,6% до 24,2% упродовж 2013–2018 рр., але водночас збільшилась частка прострочених кредитів — з 9,8% до 45,7% [58]. Значну частину позикових коштів, залучених у переробну промисловість, кредитори визнають непрацюючими кредитами або безнадійними боргами. Частка непрацюючих кредитів у галузях переробної промисловості сягала 72% у машинобудуванні (станом на кінець 2018 р.), 71% у металургії, 68% у хімічній промисловості та фармацевтиці, 70% в олійно-жировому виробництві, 58% у харчовій промисловості, 41% у виробництві будівельних матеріалів [59] тощо. Фінансовий стан підприємств-боржників такий, що вони не мають

власних ресурсів для обслуговування кредитів і перспективи відновлення платоспроможності більшості з них є примарними.

Чимало неплатоспроможних компаній, не здатних обслуговувати кредитні борги, з'явилося у бізнес-середовищі після двох глибоких криз 2008–2009 рр. та 2014–2016 рр. Багато таких у машинобудуванні (обсяг банківського боргу сягнув 34 млрд грн), хімічній (20 млрд грн), харчовій (30 млрд грн), металургійній (4 млрд грн) та добувній (6 млрд грн) галузях промисловості, виробництві будівельних матеріалів (3 млрд грн) тощо [59]. Зокрема, машинобудування постраждало внаслідок втрати російського ринку, на хімічну промисловість вплинули складнощі з сировиною та втрата частини потужностей на неконтрольованих територіях, проблеми в харчопромі були спричинені дефолтом боржників (особливо виробників молочної продукції), які орієнтувалися на російський ринок.

Переважна частина із залученого кредитного ресурсу обслуговує поточну діяльність підприємств промисловості, а капітальне відтворення – мізерна. Як джерело капітальних інвестицій використовується лише 0,4–2,6% від сукупного обсягу кредитних коштів, залучених у переробну промисловість.

Коло платоспроможних позичальників поміж підприємств промисловості є досить вузьким, що зумовлено незадовільними фінансовими результатами їх діяльності та великою борговою залежністю (рис. 4, 5). Ризики погіршення платоспроможності позичальників пов'язуються із подальшим збільшенням витрат на оплату праці персоналу, зростанням відсоткових ставок за новими кредитами, а також зниженням світових цін на важливі види експортної продукції металургії та олійно-жирової промисловості. Тож поглиблення обмежень доступу до кредитних ресурсів для підприємств промисловості стримуватиме їх розвиток.

Зважаючи на тенденції до згортання відносин промислових позичальників з банками, постає питання про те, чи впливає кредитування підприємств промисловості на розвиток галузі, відповідь на яке можна дати на основі економетричного моделювання. З метою емпіричної перевірки гіпотези щодо причетності банківського кредитування до виробничого зростання у довгостроковому часовому періоді побудовано моделі (2–4)². В результаті оцінки моделей було отримано коефіцієнти еластичності впливу зміни обсягів кредитування на динаміку доданої вартості основних галузей промисловості (добувної, переробної, енергетичної):

$TDMVM = 0.37 \cdot TDLOM + 75.8$ <p style="text-align: center;">(0,00) (0.02)*</p> $R^2 = 0.96; DW = 2.19; Prob(F\text{-statistic}) = 0.00,$ <p>де TDMVM – темп зростання ВДВ добувної промисловості і розроблення кар'єрів у реальному вимірі** (2000 р. = 100%);</p> <p>TDLOM – темп зростання кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (за лишки коштів на кінець періоду), за видом економічної діяльності добувна промисловість і розроблення кар'єрів*** (2000 р. = 100%).</p>	(2)
$TDMVA = 0.09 \cdot TDLOA + 248.56$ <p style="text-align: center;">(0,00) (0.02)*</p> $R^2 = 0.74; DW = 1.42; Prob(F\text{-statistic}) = 0.00,$ <p>де TDMVA – темп зростання ВДВ переробної промисловості у реальному вимірі** (2000 р. = 100%);</p>	(3)

² Ці та всі наступні моделі побудовані за відповідними даними Державної служби статистики України (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>) ; Грошово-кредитної статистики НБУ (URL: <http://www.bank.gov.ua/>).

TDLOA – темп зростання кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (за- лишки коштів на кінець періоду), за видом економічної діяльності пе- реробна промисловість*** (2000 р. = 100%).	
$\text{TDMVE} = 0.05 \cdot \text{TDLOE} + 104.9$ $(0,00) \quad (0,00)^*$ $R^2 = 0.96; DW = 1,73; \text{Prob}(F\text{-statistic}) = 0.00,$ де TDMVE – темп зростання ВДВ постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у реальному вимірі** (2000 р. = 100%); TDLOE – темп зростання кредитів, наданих нефінансовим корпораціям (за- лишки коштів на кінець періоду), за видом економічної діяльності по- стачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря*** (2000 р. = 100%).	(4)

* В дужках наведено значення Prob. t-Statistic кожного фактора.

** Перераховано за показниками індексів-дефляторів відповідного виду економічної діяльнос-
ті промисловості.

*** Перераховано за показниками індексів-дефляторів фінансової та страхової діяльності.

Модельні оцінки (2–4)³ з високим рівнем статистичної значущості (що підтвер-
джується значенням Prob. t-Statistic кожного фактора) підтверджують, що кредиту-
вання впливає на динаміку валової доданої вартості кожної галузі промисловості на
всьому часовому проміжку (2001–2016 рр. – для добувної промисловості, 2006–2016 рр. –
для переробної, 2000–2018 рр. – для енергетики). Аналіз результатів моделювання
показує, що зі зростанням кредитування на 1% додана вартість добувної промислово-
сті зростала в середньому на 0,37% до базового періоду, переробної – на 0,09%, енер-
гетичної – на 0,05%. Зважаючи на оцінки коефіцієнтів регресії, очевидно, що креди-
тування не є ключовим фактором, проте свою лепту у прискорення динаміки доданої
вартості кожної галузі промисловості воно вносить. Варто зазначити, що представле-
ні моделі є спрощеними, оскільки оцінюють вплив лише одного фактора (за інших
рівних умов) і не враховують решти важливих чинників. Проте оцінки моделей слу-
гують коректним аргументом на користь необхідності сприяння кредитуванню про-
мисловості.

Таким чином, забезпечення доступу до джерел фінансування інвестицій залиша-
ється злгоденним питанням для промислового бізнесу в Україні. Важливими захо-
дами із покращення інвестиційного клімату та спрощення доступу до капіталів має
стати реформування фінансових ринків, удосконалення грошово-кредитної політики,
відкриття транскордонних каналів фінансування.

Розмір ринку країни слугує вагомим *чинником інвестиційного клімату*. Він впли-
ває на продуктивність виробництва, оскільки дозволяє національним компаніям скори-
статися ефектом масштабу в межах передусім внутрішнього ринку країни. В епоху
глобалізації вихід на зовнішні ринки розширює збут продукції компаній-виробників.
Тож експорт відкриває додатковий попит на продукцію за кордонами країни, розсуває
межі ринку, а імпорт – звужує, відтісняючи національних виробників.

Ефект масштабу виникає за умови, що динаміка зростання виробництва продукції
перевищує динаміку зростання витрат усіх факторів виробництва, тобто він проявля-
ється у зниженні питомих витрат на одиницю продукції зі зростанням обсягу її вироб-

³Аналіз статистичних характеристик регресійних рівнянь та перевірка їх якості з використан-
ням формальних тестів (Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test щодо відсутності автокореле-
ляції вищих порядків) підтвердили адекватність моделей.

ництва та реалізації. Спостереження за цим явищем, оформлене в концепцію економії на масштабі, поступально розвиває класичні та неокласичні погляди на міжнародні економічні відносини на сучасному етапі [60]. Посилення вагомості ефекту масштабу пояснюється такими причинами:

- поглибленням міжнародного поділу праці, зростанням спеціалізації та концентрації виробництва в окремих компаніях та країнах;
- загостренням конкуренції у сфері наукових досліджень і розробок, прискоренням впровадження технологічних інновацій, швидким оновленням і розширенням асортименту продукції на ринках.

Здобуття ринкової переваги завдяки лідерству в технологічних інноваціях, що забезпечують появу якісно нової продукції, економію виробничих витрат і цінові переваги, дає змогу потіснити конкурентів та займати більшу частку ринку, тим самим змінюючи конфігурацію структури ринку та формуючи тенденції до його монополізації. Технологічний аспект ефекту масштабу проявляється у видозміні виробничої функції, економії праці та капіталу на одиницю продукції. Концентрація виробництва у небагатьох компаніях створює передумови для реалізації цінових ефектів на ринках економічних ресурсів (праці, капіталу) і продуктів. Великі компанії, що спроможні здійснювати ціновий диктат на ринках ресурсів, здобувають ще й найбільші фінансові ефекти від масштабу.

Великий внутрішній ринок країни дає переваги національним компаніям у досягненні ефекту масштабу. Країни з незначним внутрішнім ринком обмежені в можливостях розбудови великосерійного виробництва, а відповідно, потребують виходу на світовий ринок, щоб набути порівнянних переваг у виробництві певного виду продукції. Участь у міжнародній торгівлі сприяє закріпленню порівнянних переваг країни у виробництві продукції, посилює ефект масштабу та його технологічні, цінові та фінансові наслідки. Конкуренція на світових ринках визначає спеціалізацію країни у галузях з нижчими середніми витратами, вищою продуктивністю та економнішим витрачанням ресурсів.

Внутрішній ринок України, ємність якого визначається кількістю споживачів та їхньою купівельною спроможністю, характеризується як відкритий для імпорту і водночас монополізований по різних видах промислової продукції [6, 61]. На ринку країни реалізується менше 64% продукції переробної промисловості (2018 р.), решта – експортується. Орієнтація на зовнішні ринки властива передусім машинобудівній галузі (експортується понад 59% автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів, 61% машин і устаткування загального призначення, 44% інших транспортних засобів), металургії (59% продукції), деревообробній промисловості (58% виробів з деревини).

Відносні обсяги експорту товарів і послуг з України поступаються середнім показникам основних референтних груп. Обсяг українського експорту становив 48% ВВП у 2017 р., а середній у країнах ОЕСР – 60%, країнах рейтингу GMCR – 52%, БРІКС – 49%. Причини цього криються, між іншим, у стагнації енергоємної, низькотехнологічної структури економіки [62]. До того ж структура українського експорту товарів є неефективною внаслідок надмірної продуктової концентрації та мінерально-сировинної спрямованості. Зокрема, чверть експорту припадає на метали і металопродукцію (у т.ч. чорні метали – 21%), 21% – на продукти рослинного походження, 9% – на олійно-жирову продукцію, 9% – на мінеральні продукти (2018 р.), тобто сукупна частка продуктів низького ступеня перероблення у структурі товарного експорту перевищує 64%. Тож у глобальному поділі праці країна виконує роль постачальника середньо-низькотехнологічної продукції та мінерально-сировинного додатка світової економіки.

Продукція машинобудування у структурі товарного експорту з України займає менше 10%. Оскільки машинобудування зорієнтоване на зовнішні ринки, а його продукція не відповідає структурі внутрішнього попиту та забезпечує нагромадження основного капіталу тільки частково, то попит внутрішніх споживачів спрямований на імпорт. Імпорт на ринку продукції машинобудування домінує – його частка зросла до 63,8% упродовж останніх років [62]. Унаслідок експансії імпорту втрачається потенціал науково-технічного і виробничо-технологічного розвитку національної промисловості та звужується ефект масштабу, що негативно позначається на довготривалій перспективі її розвитку.

Рівень імпортозалежності української економіки (54% ВВП) зіставний із середніми показниками у своїй референтній групі та країн ОЕСР (55%), але суттєво вищий від країн БРІКС (48%) та країн рейтингу GMCR (48%). Імпорт задовольняє внутрішній попит передусім на високотехнологічну продукцію. Зокрема, у структурі імпорту домінують технологічно складні види продукції, що є більш конкурентоспроможними, ніж низькотехнологічні товари українського експорту, а також енергоресурси. Частка машин та обладнання становить 21% товарного імпорту, хімічної продукції – 12%, транспортних засобів – 8%, а енергоресурсів – 24%. До того ж обсяги імпорту переважають експорт, а зумовлений цим тривалий дефіцит торговельного балансу є чинником економічної нестабільності.

Оцінка ступеня залежності динаміки промисловості від місткості ринку (внутрішнього та зовнішнього ринку промислової продукції національного виробництва) проведена за допомогою економетричного моделювання. З метою перевірки гіпотези про існування впливу масштабів ринку на динаміку промисловості на довгостроковому часовому проміжку в Україні було побудовано економетричні моделі, оцінки яких представлено у табл. 5. У результаті оцінки моделей було отримано коефіцієнти впливу динаміки ВВП, імпорту та експорту промислових товарів на темпи доданої вартості промисловості.

Таблиця 5

Результати оцінювання лінійних моделей парної регресії щодо впливу факторів на динаміку ВДВ промисловості⁴

Фактор, показник	Модель 5	Модель 6	Модель 7
Індекс зростання ВВП (до 2000 р.)	1,31 (0,00)*		
Константа	-0,48 (0,00)*		
Індекс зростання експорту промислових товарів (до 2000 р.)		0,30 (0,02)*	
Константа		0,87 (0,00)*	
Індекс зростання імпорту промислових товарів (до 2000 р.)			0,40 (0,01)*
Константа			0,82 (0,00)*
Часовий проміжок оцінювання	2003 – 2018 рр.	2008-2015 рр.	2006-2015 рр.
R-squared	0,93	0,64	0,63
Durbin-Watson stat	1,23	1,3	1,45
Prob(F-statistic)	0,00	0,01	0,01

* У дужках наведено значення Prob. t-Statistic кожного фактора.

Джерело: розрахунки автора.

Модельні оцінки з високим рівнем статистичної значущості (відповідно до значень Prob. t-Statistic кожного фактора) підтверджують, що місткість ринку має вплив на ди-

⁴ Аналіз статистичних характеристик регресійних рівнянь та перевірка їх якості (щодо відсутності автокореляції першого та вищих порядків тощо) свідчать про адекватність моделей.

наміку промислового виробництва. Зважаючи на представлені оцінки (модель 5), можна сказати, що упродовж періоду 2003–2018 рр. темпи зміни доданої вартості промисловості залежали від динаміки місткості внутрішнього ринку (виміряної за показником ВВП): прискорювалися у середньому на 1,3% (до базового періоду) зі зростанням ВВП на 1% (за інших рівних умов). Крім того, упродовж 2006–2015 рр. реакцією на приріст експорту промислових товарів на 1% було підвищення темпів доданої вартості промисловості в середньому на 0,63% (до базового періоду, модель 6).

Відповідно до оцінок моделі (7), нарощення темпів імпорту промислових товарів не чинило негативного ефекту на динаміку промисловості, ймовірно, через суттєву залежність національного виробництва від імпортних товарів проміжного споживання, інвестиційного призначення та енергоресурсів. Імпорт товарів зазначених груп значною мірою замінив відповідну продукцію власного виробництва (особливо машин і устаткування). Збільшення імпорту товарів і надалі обмежуватиме ринковий простір внутрішнього попиту на продукцію національних виробників, призводячи до звуження асортименту виробництва промислової продукції (передусім високотехнологічного сегмента), погіршення структури національного виробництва, поглиблення дефіциту торгового балансу. Пропорції, у яких імпорт представлений на внутрішньому ринку, потребують регулювання задля підтримки національної промисловості. Інструментом такого регулювання має слугувати системне сприяння інвестиціям у диверсифікацію виробництва промислової продукції (реалізації заходів з локалізації виробництва у своїй країні [63]), що допоможе зменшити залежність економіки від імпорту та посилити її конкурентні позиції.

Також слід проводити політику із розширення внутрішнього попиту на продукцію вітчизняного виробництва та сприяння її експорту. Важливим аспектом експортної політики є диверсифікація географії експорту, особливо стосовно продукції тих галузей, які постраждали від закриття російського ринку (машинобудування, харчова промисловість тощо). Доцільно подбати про реструктуризацію експортних поставок шляхом зменшення частки низькотехнологічної сировинної продукції, ринки якої не є сталими ні за місткістю, ні за цінами [64], і про сприяння розвитку в країні високотехнологічних промислових виробництв, бо саме ці сегменти світового ринку є найбільш динамічними та вагомими.

Інноваційна активність і технологічний трансфер як чинник інвестиційного клімату визначає здатність економіки сприймати нові технології для підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробництва. З огляду на обмежену доступність передових технологій і розробок можливості промислових компаній залучати й адаптувати у своєму виробництві екзогенні технології теж обмежені. Саме тому компанії змушені займатися проєктуванням і розробкою власних продуктів і технологій, щоб підтримувати свої конкурентні переваги і створювати більшу додану вартість. Технологічний прогрес потребує середовища, сприятливого для інноваційної діяльності, що створюється спільними зусиллями держави і приватного сектора. Зокрема, для цього потрібне достатнє фінансування досліджень і розробок, особливо з боку приватного сектора, високоякісні науково-дослідні установи, здатні генерувати фундаментальні знання для розроблення нових технологій, кооперація у галузі досліджень і технологічних розробок між наукою і промисловістю, захист інтелектуальної власності.

Стимулом до інноваційної активності та технологічного лідерства слугує висока окупність витрат, що супроводжують впровадження нових технологій, і великі початкові витрати з надлишком компенсуються доходами, які зростають разом із випуском. Наприклад, модельні розрахунки ефективності ключових технологій Індустрії 4.0 показали, що компанії – лідери з їх впровадження збільшать свій грошовий потік

на 122%, тоді як послідовники – тільки на 10% [65]. Новітньою ознакою сучасного світопорядку є запекла конкуренція на ниві інновацій, що дійшла до стану холодної війни між країнами за лідерство у технологіях виробництва [66], в основі якої лежить суперництво за розподіл доходів і привласнення технологічної ренти. Окрім власних технологічних розробок, джерелом нових технологій можуть стати прямі іноземні інвестиції. Такі інвестиції особливо важливі для країн, далеких від перших шаблів технологічного розвитку. Технологічний трансфер, що відбувається з приходом ПІІ, зазвичай забезпечує модернізацію місцевих традиційних технологій виробництва, оптимізацію виробничих процесів, підвищення якості продукції та загальне зростання ефективності.

Відновлення економічного зростання у світі у післякризовий період базується на стратегіях нової індустріальної революції, що передбачає прискорення інноваційного поступу, зростання високотехнологічних виробництв на основі збільшення витрат на виконання досліджень і розробок. Усупереч світовим тенденціям витрати на наукову і науково-технічну діяльність (далі – ННТД) в Україні скорочуються. Зазначене підтверджується тривалим зниженням показників наукоємності ВВП від 1,24% у 2003 р. до 0,85% у 2008 р. та 0,45% у 2017 р., у т.ч. за рахунок коштів державного бюджету – 0,16% [67]. Порівняння інтенсивності відповідних витрат у референтних групах свідчить, що середній показник в ОЕСД становив 2,01% у 2015 р., країнах рейтингу GMCR – 1,73%, БРІКС – 1,15%. За останніми даними, ЄС прогресує за витратами на R&D, досягши 2,07% у 2017 р., з яких 66% фінансується бізнесом, а окремі країни (Швеція, Австрія, Данія та Німеччина) – понад 3% [68]. Витрати Китаю на R&D зростають в середньому на 18% на рік упродовж 2010–2015 рр. або у понад чотири рази швидше, ніж витрати США. За світовими критеріями, рівень наукоємності ВВП України вже давно не відповідає потребам індустріальної економіки. Те, що наукоємність ВВП нижча від критичного рівня (0,9%), свідчить про тенденції до деградації економіки країни і перетворення її на сировинну та слаборозвинену [69]. Неналежне фінансове забезпечення науково-технічного поступу, як і неувага до виробничих інновацій, посилює загрози подальшої деіндустріалізації економіки і втрати позицій на світових ринках промислової продукції.

Перевірка гіпотези щодо впливовості чинника інновацій та технологічного трансферу від ПІІ для промислового розвитку України (вибірка 2000–2018 рр.) здійснена за допомогою економетричних моделей (8), (9). Моделі представляють емпіричну оцінку впливу динаміки інноваційної активності підприємств промисловості та припливу прямих іноземних інвестицій у галузь на зміну темпів зростання доданої вартості промисловості. Моделі є адекватними, формальні тести підтверджують їх коректність.

$$\begin{aligned} \text{TMV} &= 0.45 * \text{TRDM} + 0.44 * \text{TMM}(-1) + 40.76 \\ &\quad (0,005) \quad (0,000) \quad (0,224)* \\ R^2 &= 0.92; DW = 1,35; \text{Prob}(F\text{-statistic}) = 0.00, \\ \text{де TMV} &\text{ – темп зростання ВДВ промисловості у реальному вимірі (2000 р. =} \\ &\quad 100\%)\text{**}; \\ \text{TRDM} &\text{ – темп зростання Витрат на дослідження і розробки у промисловості у} \\ &\quad \text{реальному вимірі (2000 р. = 100\%);} \\ \text{TMM} &\text{ – темп зростання Витрат на придбання машин обладнання та програм-} \\ &\quad \text{ного забезпечення у промисловості у реальному вимірі (2000 р. =} \\ &\quad 100\%). \end{aligned} \tag{8}$$

*У дужках наведено значення Prob. t-Statistic кожного фактора.

** Перераховано за показниками індексів-дефляторів промисловості.

Оцінки моделей свідчать про те, що чинники інноваційної активності та ПІІ позитивно і статистично значимо впливають на розвиток промисловості. Зокрема, аналіз

усього періоду спостережень 2002–2017 рр. показує, що додана вартість промисловості зростала у середньому на 0,45% зі зростанням витрат підприємств галузі на виконання наукових і науково-технічних робіт на 1%, а також на 0,44% зі збільшенням витрат на придбання і введення в дію машин, обладнання та програмного забезпечення на 1% з лагом в один рік (модель 8). Співвідношення коефіцієнтів регресії факторних змінних свідчить про вагомість впливу обох напрямів інноваційної активності підприємств на розвиток промисловості. Зазначені позитивні ефекти проявляються навіть при тому, що інноваційною діяльністю займалося небагато підприємств – менше 19% від їх загальної кількості у галузі [67]. Ці спостереження важливі в контексті обґрунтування доцільності для підприємств промисловості вкладати власні кошти у проведення науково-дослідних і науково-технічних робіт, що передують впровадженню технологічних інновацій, та замовляти їх виконання у галузевому та академічному секторах національної науки.

$$\begin{aligned}
 TMV &= 0.02*TFDI + 0.03*TFDI(-1) - 2.35 \\
 &\quad (0,016) \quad (0,002) \quad (0,947)* \\
 R^2 &= 0.89; DW = 1,48; Prob(F-statistic) = 0.00, \\
 \text{де } TMV &\text{ – темп зростання ВДВ промисловості у реальному вимірі (2000 р. = 100%)*}; \\
 TFDI &\text{ – темп зростання прямих іноземних інвестицій у промисловості (2000 р. = 100%)}.
 \end{aligned}
 \tag{9}$$

Параметри дистрибутивно-лагової моделі (9), оціненої за період 2000–2016 рр., показують короткостроковий і довгостроковий мультиплікатори впливу лагової змінної. Зокрема, з припливом ПІІ у промисловість на 1% темп зростання доданої вартості промисловості прискорювався в середньому на 0,02% (величина короткострокового мультиплікатора) у рік приходу інвестицій та позитивний імпульс залишався відчутним ще у наступному періоді. Загальний річний ефект від припливу ПІІ проявлявся у прискоренні зростання доданої вартості промисловості у середньому на 0,05% (довгостроковий мультиплікатор), оскільки діяв накопичений ефект попереднього періоду. Якби упродовж останніх років українська промисловість не втрачала зовнішні інвестиції (рис. 3), зазначений ефект був би більшим, адже, наприклад, старт стрімкому індустріальному розвитку азійських країн прокладався саме трансфером технологій від прямих іноземних інвестицій. Зважаючи на те, що сьогодні саме технологічні інновації є основою для швидкого промислового розвитку, необхідне застосування широкого спектра заходів державної політики сприяння інноваційній діяльності та залучення технологічно містких ПІІ.

Ринок праці як чинник інвестиційного клімату відіграє вагомую роль у промисловому розвитку. Відповідно до сучасних підходів, робоча сила має одержувати необхідні стимули для найкращого прояву своїх трудових здібностей, що має вирішальне значення для економічного розвитку. Гнучкий ринок праці дає змогу працівникам швидко та з низькими витратами перемишуватися з одного виду економічної діяльності в інший з урахуванням коливань заробітної плати і без особливих соціальних потрясінь. Ефективні ринки праці мають давати чіткі стимули для працівників проявляти кваліфікацію, розкривати таланти на робочому місці, а також забезпечувати дотримання справедливості у ділових відносинах і в оплаті. Сукупність цих чинників позитивно впливає на продуктивність праці і привабливість країни для залучення кваліфікованої робочої сили.

Дві хвилі кризи, що пережила економіка України упродовж останнього десятиліття, зумовили розчарування людей внутрішнім економічним становищем та значно збіль-

шили трудову міграцію. Після декількох міграційних хвиль на роботу за кордон виїхало близько 2–3 млн українців [70]. Втрати трудових ресурсів України (що оцінюються у майже 1,5% у 2019 р. [71]) зростають під впливом політики залучення іноземних працівників, здійснюваної урядами сусідніх країн. Так, уряд Чехії регулярно збільшує квоти на запрошення українських працівників у рамках довгострокової програми, що виконується з 2016 р. [72]. Високий попит на кваліфікованих робітників, що існує на ринку праці цієї країни, задовольняється за рахунок кваліфікованих українських працівників. Найбільше чеські компанії очікують на фахівців з металообробки, зварювальників, ливарників, слюсарів і механіків, тобто робітників промислових спеціальностей. До аналогічних заходів вдаються уряди інших країн ЄС (Польщі, Німеччини). Вочевидь, тенденція до міграційного виходу кваліфікованого населення з України зберігатиметься, що й надалі посилюватиме тиск на внутрішній ринок праці.

Промисловість України потерпає від втрати працівників (рис. 6) і нестачі кваліфікованих кадрів. Динаміка скорочення чисельності зайнятих у промисловості далеко випереджає темпи падіння виробництва: якщо індекс промислової продукції у 2018 р. порівняно з 2007 р. становив 71%, то чисельність працівників – 61%. Тільки упродовж 2014–2018 рр. промисловість втратила майже пів мільйона працівників (чисельність зайнятих зменшилася з 2,9 до 2,4 млн осіб). Промисловості не вистачає працівників навіть при підвищенні продуктивності праці. Скорочення зайнятості відбувається в усіх секторах промисловості, а потреби галузі у кваліфікованих працівниках різних професій задовольняються дедалі менше. Структурна невідповідність кадрового забезпечення потребам промисловості, незбалансованість промислового сегмента ринку праці обмежує можливості розвитку галузі.

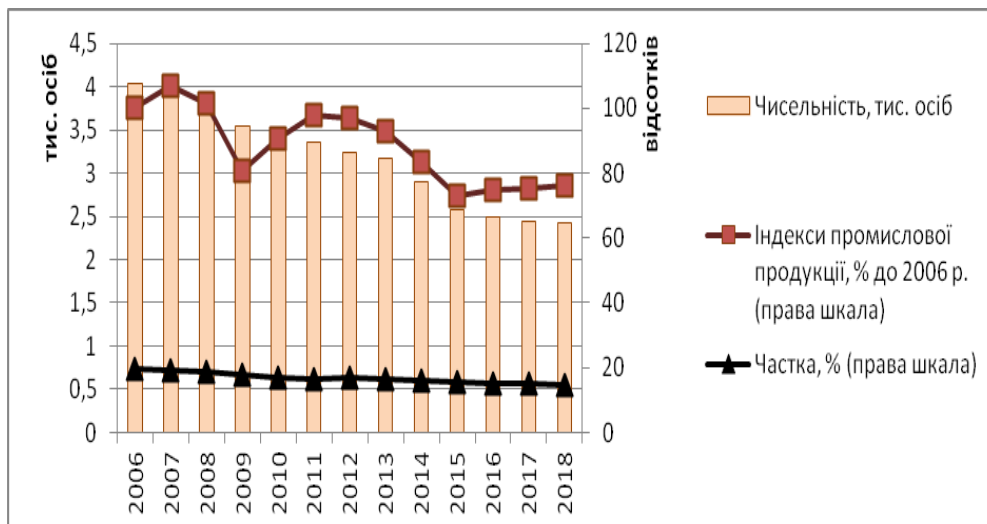

Рис. 6. Індекси промислової продукції, зайняте населення у промисловості та його частка у загальній зайнятості у 2007–2018 рр.

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Відкритість українського ринку праці та долученість до європейського і загалом світового ринку загострює конкуренцію роботодавців за працівників. Відставання рівня заробітків від сусідніх країн посилює ризики трудової еміграції та поглиблення дефіциту робочої сили на ринку праці, що змушує українських роботодавців поліпшувати умови оплати праці. Дані свідчать про швидке зростання заробітної плати в

Україні: темпи її приросту в номінальному вимірі сягали 25–37% у 2017–2018 рр. (до попереднього року) та 13–19% у реальному. Водночас середня заробітна плата у промисловості зросла на 26–29%, а її рівень перевищив середній по економіці на 9%.

Зрушення у розмірах заробітків працівників промисловості відбуваються здебільшого на користь технологічно складніших видів діяльності. Зокрема, середньомісячна заробітна плата у промисловості становила 9633 грн у 2018 р. (табл. 6), у тому числі у переробній промисловості – 9196, добувній – 12452, енергетиці – 10790. Хоча середній розмір заробітної плати у переробній промисловості був менший порівняно з іншими галузями промисловості, проте динаміка її зростання – вища. Лідерами за темпами зростання середньомісячної заробітної плати за період 2013–2018 рр. були такі види діяльності: легка промисловість, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, фармацевтичне виробництво, автотранспортне машинобудування. Посилення тенденцій до зростання заробітних плат у переробних виробництвах сприяє зменшенню розривів у рівнях доходів працівників різних галузей промисловості та забезпечує соціальну інклюзію. Такі тенденції стимулюють і перетікання працівників між галузями промисловості у напрямі технологічно складніших видів виробництва, що сприятиме поверненню населення до праці на виробництві. Разом із тим структурні зрушення у зайнятості за видами діяльності промисловості впливають на зміну продуктивності праці, що спричинює ефект переміщення робочої сили від низько- до високопродуктивної діяльності та слугує фактором підвищення ефективності галузі [73].

Чинниками зміни міжгалузевих пропорцій трудових доходів працівників у промисловості, окрім посилення конкуренції на ринку праці, виступають:

- відкриття нових підприємств, що генерує створення технологічних робочих місць і підвищення продуктивності праці у переробній промисловості. Упродовж декількох останніх років у країні запущено в роботу багато нових виробничих потужностей, які працюють за прогресивними технологіями. Йдеться про різні галузі – поглиблену агропереробку і харчову промисловість, виробництво будматеріалів з місцевої виховної сировини, біофармацевтику, виробництво електроніки, приладобудування, машинобудування, легку промисловість, відновлювану енергетику тощо;

- поява нових секторів виробництва та модернізація традиційних галузей, що відбувається шляхом оновлення імпортними техніко-технологічними комплектуючими. Історично профільні галузі промисловості наповнюються сучасними технологіями, що посилює їх конкурентоспроможність на ринках;

- експортний потенціал продукції нових виробництв забезпечує підприємствам стабільні доходи і фінансову спроможність підтримувати високий рівень оплати праці.

Вочевидь, надалі відбуватиметься перелив трудових ресурсів до інноваційних видів промислової діяльності із тих секторів економіки, що переживають стагнацію. Дія цих факторів визначатиме на перспективу вектор зміни пропорцій трудових доходів працівників промисловості, реалокатії робочої сили до високопродуктивної діяльності, підвищення мобільності робочої сили, удосконалення системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів.

Перевірку гіпотези щодо впливу витрат праці та рівня її оплати на промисловий розвиток було здійснено в рамках лінійних моделей парної регресії (табл. 7). Залежною змінною моделей є індекс ВДВ, створеної у промисловості з використанням праці як фактора виробництва. Фактор праці представлено індексами чисельності зайнятих у промисловості та середньої заробітної плати.

Таблиця 6

Середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного штатного працівника та її динаміка за видами економічної діяльності промисловості в Україні у 2013–2018 рр.

Види економічної діяльності промисловості	Середньомісячна заробітна плата, грн				Темп зростання у 2018 р. до 2013 р., разів
	2013	2016	2017	2018	
Промисловість	3763	5902	7631	9633	2,56
<i>Добувна промисловість і розроблення кар'єрів</i>	5266	7426	9704	12452	2,36
<i>Переробна промисловість</i>	3305	5543	7299	9196	2,78
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1868	3773	5414	6735	3,61
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	3083	6787	9000	10640	3,45
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	5422	11028	13846	16754	3,09
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	3274	5441	7597	10008	3,06
виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	2876	5144	6858	8667	3,01
виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	3012	5290	7017	9003	2,99
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	2798	4800	6475	8241	2,95
виробництво електричного устаткування	3058	4803	6840	8731	2,86
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	3110	5182	6756	8338	2,68
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	4132	6717	8423	11022	2,67
виробництво машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	3282	5080	6923	8522	2,60
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	4370	6511	8106	10966	2,51
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	3630	5932	7552	8796	2,42
<i>Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря</i>	4500	6918	8493	10790	2,40
<i>Водопостачання; каналізація, поводження з відходами</i>	2777	4039	5199	6549	2,36

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Таблиця 7

Результати оцінювання лінійних моделей парної регресії щодо впливу факторів на динаміку ВДВ промисловості⁵

Фактор, показник	Модель 10	Модель 11
Індекс середньорічної заробітної плати промисловості (у розрахунку на одного штатного працівника, 2000 р. = 1)	1,49 (0,00)*	
Константа	-0,39 (0,27)*	
Індекс чисельності зайнятих у промисловості (до 2000 р.)		2,01 (0,00)*
Константа		-0,22 (0,55)*
Часовий проміжок оцінювання	2002- 2018 рр.	2005-2015 рр.
R-squared	0,64	0,67
Durbin-Watson stat	1,92	1,61
Prob(F-statistic)	0,00	0,00

* У дужках наведено значення Prob. t-Statistic кожного фактора.

Джерело: розраховано автором.

Моделі (10; 11) є адекватними, формальні тести підтверджують їх коректність. Оцінки моделей свідчать про наявність впливу витрат фактора праці на динаміку розвитку промисловості. Представлені результати свідчать про важливість реалізації політики підтримки промислового виробництва та посилення мотивації до високопродуктивної праці і поступового переходу до європейських стандартів у оплаті праці.

Висновки

Українська промисловість, слабкість якої зумовлена її низькою продуктивністю, надмірною фінансовою уразливістю (з огляду на високу боргову залежність і низьку платоспроможність підприємств галузі), втратою капіталів, недостатнім для відтворення рівнем рентабельності, низькотехнологічною структурою виробництва, потребує залучення інвестицій для посилення її конкурентоспроможності та розвитку. Шлях до цього пролягає через оздоровлення інвестиційного клімату. Порівняння показників діяльності промисловості залежно від характеристик інвестиційного клімату, проведене за даними референтних груп країн світу та України, дало змогу виявити низку його проблемних чинників. Зокрема, чинниками інвестиційного клімату, що зумовлюють гальмування національного промислового розвитку, виступає нестача власного інвестиційного ресурсу економіки, складність доступу індустріального бізнесу до ресурсів фінансових ринків і неефективність їх роботи, обмежена ємність внутрішнього ринку та вузькість попиту на продукцію національних виробників, низький рівень наукоємності ВВП та невідповідність витрат на ННТД потребам індустріальної економіки, нестача кваліфікованих працівників і масова трудова еміграція.

Поліпшити умови інвестування у національну промисловість, посилити дієвість стимулів та мінімізувати ризики інвесторів можна, застосовуючи комплексний підхід в економічній політиці. Доцільність такого підходу підтверджується результатами економетричного моделювання, за допомогою якого у цьому дослідженні обґрунтовано дію системи чинників інвестиційного клімату (включно з такими його компонентами, як макроекономічна стабільність, розвиненість ринків – товарного, фінансового і ринку праці, інноваційна активність і технологічний трансфер) на розвиток

⁵ Аналіз статистичних характеристик регресійних рівнянь та перевірка їх якості (щодо відсутності автокореляції першого та вищих порядків тощо) свідчать про адекватність моделей.

промисловості, а також оцінками зміни розвитку галузі залежно від зрушень параметрів зазначеної системи у довгостроковому періоді.

Творення інвестиційних передумов для промислового розвитку країни передбачає:

- формування інвестиційних джерел розвитку: накопичення валових заощаджень в обсягах, достатніх для нарощення нагромадження основного капіталу;
- стабілізацію фінансової системи країни і забезпечення довіри до неї суб'єктів економіки, проведення ефективної ощадно-інвестиційної політики, удосконалення стимулів для пошвидшення ощадного процесу, забезпечення гарантій повернення заощаджень суб'єктів економіки (як громадян, так і підприємств), вкладених у фінансові інститути та інструменти;
- реформування фіскальної системи, націлене на деофшоризацію бізнесу, зниження тиску бюджетного дефіциту на внутрішній фінансовий ринок;
- зміну парадигми монетарної політики, розширення сфери її відповідальності у напрямі підтримки курсу на довгострокове економічне зростання, піклування про національного виробника і внутрішнього інвестора;
- оздоровлення умов для інвестування через системне удосконалення правового поля, зниження ризиків інвестиційної діяльності на внутрішньому ринку шляхом утвердження верховенства права та зміцнення інституцій усіх рівнів у сфері правової охорони і судових органів.

Зважаючи на залежність інвестиційного клімату від багатьох чинників, інструментарій його оздоровлення також є складним і багаторівневим. Задля забезпечення промислового розвитку необхідне використання комплексу елементів державної політики, що визначають стан інвестиційного клімату. Пріоритетними кроками до покращення перспектив інвестування та розвитку національного виробництва вбачаються:

- пом'якшення грошово-кредитної політики, фіскальне стимулювання інвестицій у виробництво, забезпечення захисту прав кредиторів. Упровадження програм доступного кредитування для бізнесу за посередництва відповідних інституцій (комерційних банків, новоствореного Фонду розвитку підприємництва);
- розширення обсягів й удосконалення структури внутрішнього попиту на промисловою продукцію через започаткування державних програм технічного переоснащення та модернізації усієї інфраструктурної мережі країни задля ліквідації “вузьких місць”, покращення техніко-експлуатаційних можливостей об'єктів інфраструктури, у тому числі модернізації та оновлення рухомого складу Укрзалізниці;
- сприяння диверсифікації попиту на промислову продукцію та масифікації споживання через підвищення доходів і купівельної спроможності споживачів [60] при допомозі інструментів політики доходів і зайнятості;
- зниження бар'єрів для експортної діяльності виробників промислової продукції при допомозі інструментів міжнародних торговельних угод, із залученням інституцій зовнішньоекономічної інфраструктури (для просування товарів і послуг від національних виробників до споживачів в інших країнах), зокрема, експортно-кредитної агенції та українських банків;
- реалізація заходів із диверсифікації структури виробництва та його локалізації у країні, що мають на меті збільшення використання в економіці місцевих ресурсів замість імпортованих (сировини, матеріалів, інших продуктів проміжного та кінцевого споживання, виготовлених у своїй країні, робочої сили, наукового доробку тощо) та урізноманітнення пропозиції промислових товарів національних виробників [63], а її інструменти збалансовують вимоги зі стимулами для інвесторів;

– реалізація в рамках політики децентралізації [26] стратегій смарт-спеціалізації регіонів і країни, що покликані сформувати сприятливе середовище для інноваційної діяльності спільними зусиллями держави і приватного сектора, а також диверсифікувати індустріальний потенціал через активізацію підприємництва, модернізацію тієї виробничої бази, що існує, та появи нових секторів.

References

1. World Economic Forum (2018). Readiness for the Future of Production Report 2018. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/FOP_Readiness_Report_2018.pdf
2. World Economic Forum (2018). The Global Competitiveness Report 2017–2018. Retrieved from <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
3. Samayeva, Yu. (2019, July 13). What they earned - they ate everything. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraine – Mirror of the week. Ukraine*, 27. Retrieved from https://dt.ua/interview/scho-zarobili-vse-z-yili-317261_.html [in Ukrainian].
4. Bogdan, I. (2019, July 15). How much investment does Ukraine need? *INVESTGAZETA*. Retrieved from <https://investgazeta.ua/blogs/skilki-investitsij-potribno-ukraj-ini?fbclid=IwAR11APMNHJdxKiXA9JZxoXq0nLHndfPaDIaU7mBq0jkr4AUwfKO4dOKu5s> [in Ukrainian].
5. Capital investment by assets for 2010-2018. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/ibd_rik/ibd_u/ki_rik_u_bez.htm
6. Ukraine. The Global Competitiveness Index 2017-2018 edition. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/countryeconomy-profiles/#economy=UKR>
7. UNCTAD (2019). World Investment Report 2019. Special Economic Zones. Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2019_overview_en.pdf
8. UNCTAD (2018). World Investment Report 2018: Investment and New Industrial Policies. Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf
9. Batra, G., Kaufmann, D., Stone, A.H.W. (2003). Investment Climate Around the World. Voices of the Firms from the World Business Environment Survey. The International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. <https://doi.org/10.1596/0-8213-5390-X>
10. Global Investment Competitiveness Report 2017/2018 : Foreign Investor Perspectives and Policy Implications (2018). World Bank Group. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28493>
11. OECD (2019). OECD Investment Policy Reviews: Croatia 2019, OECD Investment Policy Reviews. Retrieved from <https://www.oecd.org/publications/oecd-investment-policy-reviews-croatia-2019-2bf079ba-en.htm>
12. Investment Climate Statements for 2018. Bureau of Economic and Business Affairs. Retrieved from <https://www.state.gov/e/eb/rls/othr/ics/investmentclimatestatements/index.htm#wrapper>
13. Ehandi, R., Krajcovicova, J., Qiang, Ch. Z. (2015). The Impact of Investment Policy in a Changing Global Economy: A Review of the Literature. *Policy Research Working Paper Trade and Competitiveness Global Practice Group*, 7437. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-7437>
14. Fajnzylber, P., Guasch, J.L., López, J.H. (2009). Does the Investment Climate Matter? Microeconomic Foundations of Growth in Latin America. Washington, DC : The World Bank; New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-7411-5>

15. Bahy, El-hadj, Fangz, Lei (2011, August 1). Impact of the Business Environment on Output and Productivity in Africa. Federal Reserve Bank of Atlanta.
16. Eifert, B., Gelb, A., Ramachandran, V. (2006). Business Environment and Comparative Advantage in Africa: Evidence from the Investment Climate Data. Annual World Bank Conference on Development Economics 2006. The International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1112857>
17. Kinda, T., Plane, P., Veganzones-Varoudakis, M.-A. (2011, December). Firm Productivity and Investment Climate in Developing Countries: How Does Middle East and North Africa Manufacturing Perform? *The Developing Economies*, 1: 49, 429-462. <https://doi.org/10.1111/j.1746-1049.2011.00146.x>
18. Ajagbe, F.A., Ajetomobi, J.O. (2017, July). Impact of Investment Climate on Total Factor Productivity of Manufacturing Industries in Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 8: 4. <https://doi.org/10.1515/mjss-2017-0015>
19. Dollar, D., Hallward-Driemeier, M., Mengistae, T. (2005). Investment Climate and Firm Performance in Developing Economies. World Bank. <https://doi.org/10.1086/431262>
20. Trung, N. Ba, Kaizoji, T. (2017). Investment climate and firm productivity: an application to Vietnamese manufacturing firms. *Applied Economics*, 49: 44, 4394-4409. <https://doi.org/10.1080/00036846.2017.1282148>
21. Hallward-Driemeier, M., Wallsten, S., Xu, L.C. (2006). Ownership, investment climate and firm performance: Evidence from Chinese firms. *Economics of Transition*, 14(4), 629-647. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0351.2006.00267.x>
22. Woo, Jaejoon (2012, January). Technological upgrading in China and India: what do we know? *OECD Development Centre Working Paper*, 308.
23. Athukorala, Prema-chandra, Veeramani, C. (2017, Winter/Spring). Internationalization of Indian Enterprises: Patterns, Determinants, and Policy Issues. *Asian Economic Papers*, 16: 1, 142-166. https://doi.org/10.1162/ASEP_a_00496
24. Ashok, L. (2019, October 02). This is how India can become the next Silicon Valley. World Economic Forum. Retrieved from https://www.weforum.org/agenda/2019/10/india-technology-development-silicon-valley/?utm_source=sfmc&utm_medium=email&utm_campaign=2703006_AgendaWeekly4October2019&utm_term=&emailType=Agenda%20Weekly%20Newsletter
25. India shows remarkable resilience amid global slowdown: World Economic Forum (2019, October 2). *Financial express*. Retrieved from https://www.financialexpress.com/economy/india-shows-remarkable-resilience-amid-global-slowdown-world-economic-forum/1724550/?utm_source=sfmc&utm_medium=email&utm_campaign=2703006_AgendaWeekly4October2019&utm_term=&emailType=Agenda%20Weekly%20Newsletter
26. Shovkun, I. (2018). Industrial development in decentralized conditions: experience of leading industrial countries and conclusions for Ukraine. *Ekonom. prognosuvannâ – Economy and forecasting*, 4, 40-66. <https://doi.org/10.15407/eip2018.04.038> [in Ukrainian].
27. OECD Investment Policy Reviews: Ukraine 2016. Paris: OECD Publishing. Retrieved from https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-investment-policy-reviews-ukraine-2016_9789264257368-en
28. Timtchenko, I. (2019, July 2). Francis Fukuyama: 'Ukraine should grow an economy outside of oligarchs' purview'. *KyivPost*. Retrieved from <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/francis-fukuyama-ukraine-should-grow-an-economy-outside-of-oligarchs-purview.html>

29. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine; 'An action programme of the government of Ukraine' on October 4, 2019, No188-IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-ix> [in Ukrainian].
30. International Finance Corporation (World Bank Group) (2016, July). The Investment Climate. Retrieved from https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2016/01/The-Investment-Climate_IFC-World-Bank-Group_IATF-Issue-Brief.pdf
31. World Bank. World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone. Retrieved from <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5987>
32. Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2015). Retrieved from http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.227/L.1/
33. Beioley, K. (2019, February 4). UK's finance chiefs say Brexit is biggest risk to business. *Financial times*. Retrieved from <https://www.ft.com/content/dbbe0ad8-27a7-11e9-a5ab-ff8ef2b976c7>
34. United Kingdom Manufacturing Production. Office for National Statistics. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/united-kingdom/manufacturing-production>
35. Partington, R. (2019, September 2). UK factory output dives to seven-year low as Brexit fears rise. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/2019/sep/02/uk-factory-output-brexit-eu-manufacturers>
36. United Kingdom CBI Industrial Trends Orders. *Trading economics*. Retrieved from <https://tradingeconomics.com/united-kingdom/factory-orders>
37. Beioley, Kate (2019, February 4). UK's finance chiefs say Brexit is biggest risk to business. *Financial times*. Retrieved from <https://www.ft.com/content/dbbe0ad8-27a7-11e9-a5ab-ff8ef2b976c7>
38. Kirka, Danica (2019, March 2). Nissan's second thoughts on UK-made SUV add to Brexit worry. *Daily Herald*. Retrieved from <https://www.dailyherald.com/article/20190203/news/302039960/>
39. Jasper, Jolly (2019, February 19). Honda's Swindon factory closure threatens 7,000 jobs – business live. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/live/2019/feb/19/honda-expected-to-confirm-factory-closure-business-live>
40. Investors fret about dual-listed shares under a hard Brexit (2019, February 5). *Financial Times*. Retrieved from <https://www.ft.com/content/3c19e572-256f-11e9-b329-c7e6ceb5ffdf>
41. Global Manufacturing Competitiveness Index (GMCI) 2016 / Deloitte Touche Tohmatsu Limited (2017). Retrieved from <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Manufacturing/gx-global-mfg-competitiveness-index-2016.pdf>
42. Kindzers'kyi, Yu.V. (2017). Deindustrialization and its determinants in the world and in Ukraine. *Ekonom. Ukr. – Economy of Ukraine*, 11, 48-72 [in Ukrainian].
43. Sidenko, V.R. (2018). Global structural transformations and trends in ukrainian economy. *Ekonom. prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 1, 37-57. <https://doi.org/10.15407/eip2018.01.037> [in Ukrainian].
44. Buzgalin, A.V. (2018). The sunset of neoliberalism. *Voprosy Ekonomiki – Economic issues*, 2, 122-141. <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2018-2-122-141> [in Russian].
45. Ukraine needs US\$10 bln in investment annually to accelerate economic growth – Finance Minister (2019, February 18). *UNIAN*. Retrieved from <https://economics.unian.ua/finance/10450293-u-minfini-rozpovili-skilki-potribno-ukrajini-investicij-dlya-priskorennya-ekonomichnogo-zrostannya.html> [in Ukrainian].

46. Zimovets, V.V. (Ed.). (2019). Development of the enterprise's finance of corporate sector in economy of Ukraine. Institute for economics and forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
47. Shelud`ko, N.M. (2016, June 22). Decapitalization of the financial sector and prospects for the corporate lending resuming. In *Corporate Finance: problems and perspectives of the innovation development*: Ukrainian Research and Practice Conf. (pp. 241-244). Kyiv: KNEU. Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/19421> [in Ukrainian].
48. Zimovets V.V., Sheludko, N.M. (2017). Debt burden and investment disfunction in the real sector of Ukraine. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 3 (79), 82-95. <https://doi.org/10.15407/econindustry2017.03.082> [in Ukrainian].
49. Fal'ko, Ya. (2019, February 22). Chemical Industry of Ukraine: in the Turbulence Zone, or Who is "Responsibility" for Food Security of the State? *Golos Ukrainy – Voice of Ukraine*. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/314057> [in Ukrainian].
50. Groisman told: when could Ukraine refuse to import gas (2019, February 19). *Ukrayins'ka pravda – Ukrainian truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2019/02/19/645394> [in Ukrainian].
51. Zimovets, V.V. (2017, November 10). The impact of macro-financial imbalances on investment activity in Ukraine. In *Financial and credit mechanism of activation of the investment process*: Proceedings of the Third International Research and Practice Conf. (pp. 138-141). Kyiv: KNEU. Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23192> [in Ukrainian].
52. Galasyuk ,V. (2016, March 15). Ukraine: from the eating up to the modernization. *LB.UA*. Retrieved from http://blogs.lb.ua/victor_galasuik/330287_ukraina_vid_proidannya.html [in Ukrainian].
53. Implementation of the EU-Ukraine Association Agreement: economic challenges and new opportunities (2016). Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
54. Shumska, S.S. (2017). Money and economic dynamics in Ukraine: theory and empirical assessments of the relationship. *Ekonomika i suspil'stvo – Economy and Society*, 11, 603-611 [in Ukrainian].
55. Sharov, O. (2019, September 7). Buridan's fly. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina – Mirror of the week. Ukraine*, 33. Retrieved from https://dt.ua/finances/buridanova-muha-322825_.html [in Ukrainian].
56. Danylenko, A., Zymovets, V., Shelud'ko, N. (2015). Decapitalization of Ukraine's financial sector: causes and consequences. *Ekonomika i suspil'stvo – Economy and forecasting*, 4, 7-28. <https://doi.org/10.15407/eip2015.04.007> [in Ukrainian].
57. Korablin, S. (2019, October 20). Credit Price. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina – Mirror of the week. Ukraine*, 39. Retrieved from https://dt.ua/finances/cina-kreditu-326704_.html [in Ukrainian].
58. Reproductive Dynamics of the Economic Systems: Institutions and Activities (2018). Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/297.pdf> [in Ukrainian].
59. National Bank of Ukraine (2019). Financial Stability Report Des. 2018 . Retrieved from <https://www.bank.gov.ua/> [in Ukrainian].
60. Industrial Development Report 2018. Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development. United Nations Industrial Development Organization. Retrieved from https://www.unido.org/sites/default/files/files/2017-11/IDR2018_FULL%20REPORT.pdf
61. Zbarazs'ka, L.O. (2018, February 28). Features of development and protection of the competition in Ukraine in the neo-industrialization context. In *Global dimensions of eco-*

- conomic competition protection: Materials of II international scientific and practical conf.* (pp. 44-48). Kyiv: LTD «Тенар» [in Ukrainian].
62. Factors and Trends in the Economic Growth of Ukraine (2018). Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/docs/mg/302.pdf> [in Ukrainian].
63. Shovkun, I. (2017). Localization of production – a world practice and conclusions for Ukraine. *Ekon. prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 2, 31-56. <https://doi.org/10.15407/eip2017.02.031> [in Ukrainian].
64. Shinkorenko, T.P., Belotserkovets, O.G. Structural imbalances of the Ukrainians' export of goods to EU countries and directions of overcoming it. Retrieved from http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%A8%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C-2015.doc.pdf [in Ukrainian].
65. Widmer, Adrian (2019, February 4). 4 myths about manufacturing in the Fourth Industrial Revolution. World Economic Forum. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/4-myths-about-the-fourth-industrial-revolution-and-how-they-are-holding-you-back/>
66. Debby, W., Henry, H. and Hannah, D. (2019, June 20). Who's Winning the Tech Cold War? A China vs. U.S. Scoreboard. Bloomberg. Retrieved from <https://www.bloomberg.com/graphics/2019-us-china-who-is-winning-the-tech-war/>
67. State Statistics Service of Ukraine (2018). Scientific and innovative activity of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
68. Eurostat (2019, January 10). First estimates of Research & Development expenditure. *Newsrelease*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9483597/9-10012019-AP-EN.pdf/856ce1d3-b8a8-4fa6-bf00-a8ded6dd1cc1>
69. Haustov, V. (2019? February 2). Ukrainian science: how get off a steep peak? *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina – Mirror of the week. Ukraine*, 4. Retrieved from <https://dt.ua/SCIENCE/ukrayinska-nauka-yak-viyti-z-krutogo-pike-301424.html> [in Ukrainian].
70. Ukrainians are looking for a work abroad because a low economic growth, – the IMF (2019, January 13). *FINANCEUA*. Retrieved from <https://news.finance.ua/ua/news/-/441724/ukrayintsi-shukayut-robotu-za-kordonom-cherez-nyzke-ekonomichne-zrostannya-mvf> [in Ukrainian].
71. Leadership in the loss of a labor was predicted to Ukraine (2019, January 11). *FINANCEUA*. Retrieved from <https://news.finance.ua/ua/news/-/441861/ukrayini-naprorokovaly-liderstvo-u-vtrati-robochoyi-syly> [in Ukrainian].
72. The Czech Republic wants to double the quota for employment of Ukrainians (2018, January 28). *Yevropejs'ka pravda – European truth*. Retrieved from https://www.eurointegration.com.ua/news/2019/01/28/7092131/?utm_source=traqli&utm_medium=email&utm_campaign=331&tid=gvDuMmsmHRIBvw81tUuCWx8yNsyRiPpja kuu6wlo [in Ukrainian].
73. Blyzniuk, V., Yuryk, Y. (2018). Asymmetry in the development of the industrial segment of Ukrainian labor market. *Ekon. prognozuvannâ – Economy and forecasting*, 4, 65-80. <https://doi.org/10.15407/eip2018.04.065> [in Ukrainian].

Надійшла до редакції 15.11.2019 р.

Прорецензовано 16.12.2019 р.

Підписано до друку 24.01.2020 р.

*Шовкун І.А., канд. экон. наук,
ведущий научный сотрудник
ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»*

ИНВЕСТИЦИОННЫЙ КЛИМАТ КАК ФАКТОР ПРОМЫШЛЕННОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Рассматриваются вопросы обеспечения промышленного развития на основе привлечения инвестиций в зависимости от изменения характеристик инвестиционного климата. Поскольку проблемы стагнации промышленного производства, его низкой производительности, чрезмерной финансовой уязвимости (учитывая высокую долговую зависимость и низкую платежеспособность предприятий отрасли), потери капиталов, недостаточного для воспроизводства уровня рентабельности, не теряют актуальности, то в этом исследовании представлены те пути к их решению, которые связаны с привлечением инвестиций и оздоровлением инвестиционного климата.

Выявлены сущность инвестиционного климата и его влияние на привлечение инвестиций в промышленное развитие. Проведен сравнительный анализ показателей деятельности промышленности в зависимости от характеристик инвестиционного климата на примере референтных групп стран мира и Украины, что позволило выявить проблемные аспекты условий инвестирования в национальную промышленность. Разработан комплекс эконометрических моделей, с помощью которых обосновано действие системы факторов инвестиционного климата (а именно макроэкономической стабильности, развитости рынков – товарного, финансового и рынка труда, инновационной активности и технологического трансфера) на развитие промышленности, и оценены его изменения в зависимости от сдвигов в параметрах указанной системы в долгосрочном периоде.

Показана целесообразность реализации комплексного подхода к оздоровлению условий инвестирования с использованием различных элементов государственной политики, определяющих состояние инвестиционного климата (включая макроэкономическую политику, денежно-кредитную, научную и инновационную, политику расширения рынков сбыта продукции и регулирования рынка труда) для обеспечения промышленного развития. В частности, для поддержки инновационной деятельности предлагается применение стратегий смарт-специализации, предусматривающих модернизацию и диверсификацию промышленного потенциала регионов, усиление их предпринимательских возможностей на основе внедрения технологических новаций.

***Ключевые слова:** инвестиционный климат, промышленное развитие, привлечение инвестиций, макроэкономическая стабильность, финансовый рынок, кредитные ресурсы, внутренний рынок, экспорт, импорт, инновационная деятельность, технологический трансфер, рынок труда, заработная плата*

I. Shovkun,
*PhD in Economics, Leading Researcher
Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine*

INVESTMENT CLIMATE AS A FACTOR OF INDUSTRIAL DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article deals with the provision of industrial development based the attraction of investment depending on the changing characteristics of the investment climate. Since the problems of stagnation of the industrial production, its low productivity, excessive financial

vulnerability (in view of high debt dependence and low solvency of the sector's companies), capital losses, and the level of profitability, which is insufficient for reproduction, all remain relevant, the study offers those means of their solution that are related to attracting investments and improving the investment climate.

The author highlights essential aspects of the investment climate and its impact on attracting investment in the industrial development. Conducted a comparative analysis of the indicators of industrial activities depending on the characteristics of the investment climate on the example of reference groups of foreign countries and Ukraine, which revealed various problematic aspects of the conditions of investment in Ukrainian industry. A set of econometric models was developed with whose help the author substantiates the effect of the system of factors of the investment climate (namely: macroeconomic stability, development level of the goods, financial and labor markets, innovative activities and technological transfer) on the industrial development and assesses the changes caused by the long term shifts in the parameters of the industrial system.

The author shows the feasibility of implementing a comprehensive approach to improving investment conditions with the use of various public policy instruments that determine the investment climate (including macroeconomic, monetary, and scientific and innovation policies as well as policies of the expansion of product inlets and regulation of the labor market) to ensure industrial development. In particular, in the context of the support of innovation, the article proposes the application of smart specialization strategies, which envisages modernization and diversification of regional industrial potential, and enhancing their entrepreneurial capabilities based on the introduction of technological innovations.

Keywords: *investment climate, industrial development, attraction of investment, macroeconomic stability, financial market, credit resources, domestic market, exports, imports, innovation, technological transfer, labor market, wages*